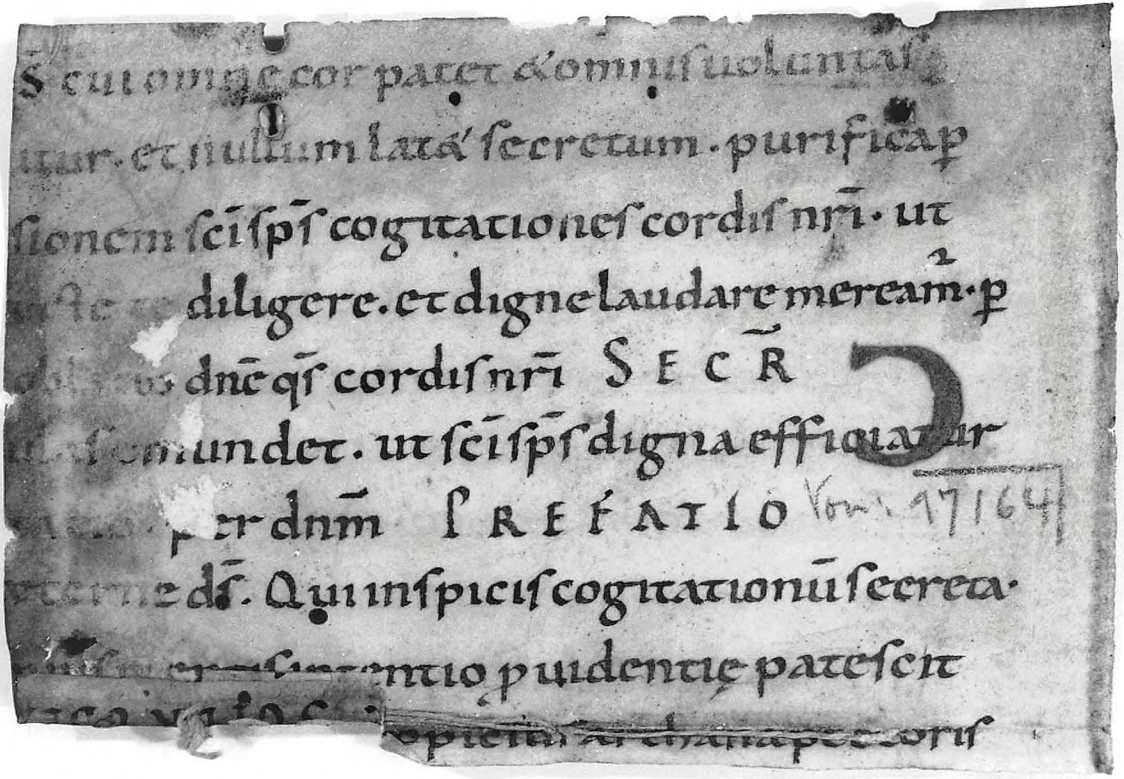
expensas colligendo constru
itur: celeste uero edificium
expensas dispgendo consum
matur: Ad illud sumptus fa
cimus si n habita colligamus.
ad istud sumptus facimus. si
& habita relinquamus; Istos
sumptus diues ille habere n̄
potuit. qui multas possessio
nes possidens. magistrū requi
siuit dicens; Magister bone. vii
quid faciens uitam æternam
possidebo. Qui cum p̄cepta
omia relinquendi audisset
tristis abscessit. & inde ē an
gustatus inmente. unde foris
fuit latior in possessione.
Quia enim in hac uita ama
bat sumptus celsitudinis. ten
dendo ad æternā patriam
habere noluit sumptus hu
militatis. Considerandum ū ē
quod dicitur. Ō m̄s qui uidet
incipiant illudere ei. quia
iuxta pauli uocē. Spectaculum
facti sumus mundo. & angelis &
hominibus. Et in om̄e quod
agimus considerare occul
tos nros aduersarios
debemus. qui semp nris ope
ribus insistum. semp de n̄o
defectu gratulantur. Quos
pphēa intuens ait; Dns meus
inte confido. non erubesc̄a
neq; irrideant me inimi
ci mei. In bonis enim operi
bus intenti. nisi contra ma
lignos spūs sollicite uigilemus.
ipsos iri sores patimur. quos
ad malum p̄suasores habem̄;
Sed quia deconstruendo edi
ficio comparatio data ē. n̄c
exminori admaius simili
tudo subditur. ut rebus ex
minimis maiora pensentur.
Nam sequitur. Aut quis rex
iturus ē ad bellum contra
alium regem. nonne sedens
prius cogitat. si possit cum
decē milibus occurrere ei.
qui cū uiginti milibus ue
nit ad se. Alioquin adhuc
illo longe agente. legati
onē mittens rogat ea que
pacis sunt. Rex contra
regem exequo uenit ad
prelium. & tamen si se per
pendit n̄ posse sufficere.
legationē mittit. & ea
que pacis sunt postulat.

Köln UB. FR L 8

S cui omne cor patet & omnis voluntas
uur. et nullum latet secretum. purifica
sionem sci ispi cogitationes cordis nri. ut
diligere. et digne laudare mereamur
dne qui cordis nri SECR
mundet. ut sci ispi digna efficiar
per dnm PREFATIO
ede. Qui inspicis cogitationum secreta
mentio, puidentie patesce
opicia ac manape cordis

Köln UB. FR L 224

ligno uincebat. in ligno quoq. uincer

A desto dñe dñ nr. & quoñ ice crucis

lxtari feciſti honore. tuis quoque pp

defende preſidiis. p AD SCAM MAR

Concede nos famulos tuos SABB

qñ dñe dñ. perpetua mentis et co

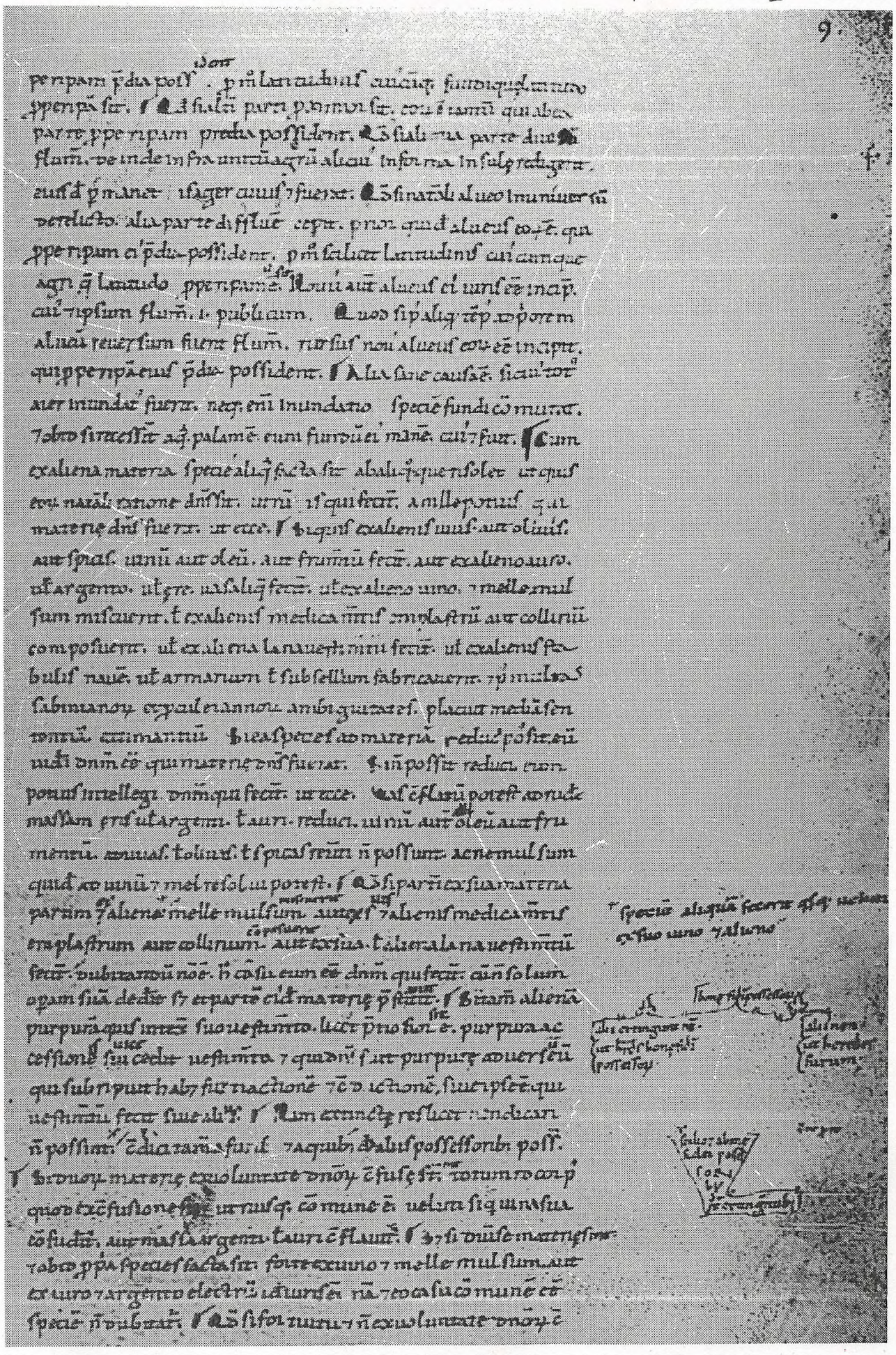
ris ſanitate gaudere. et gloriosa be

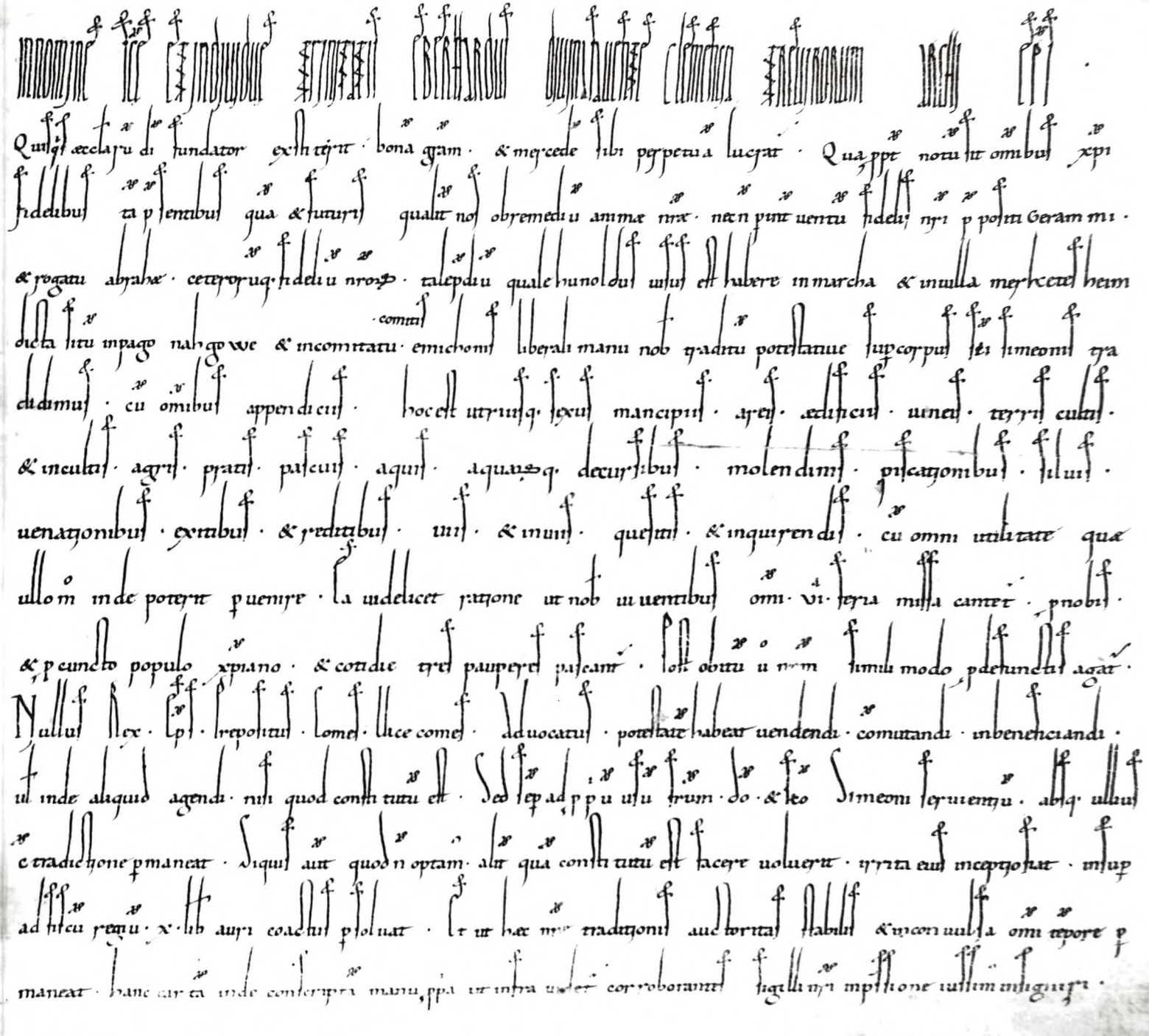
marie ſemp uirginis intercessione. a

ſenti liberari triſticia. & futura per

Köln UB. FR L 224

Köln, Stadt A W 328, fol. 92 p. 92-95 : s. XII¹ Romanica

Köln Stadtarchiv HUA 2/8a

(2) Köln, StadtA, HUA 2/8a Rb. Abt Eilbert v. Trier f. St. Simeon in Trier 1061

31 cm

HUA 8 A

Quisq; eccl̃as di fundator extit̃erit · bona gram · & mercede sibi perpetua lucrat · Quapp̃t notum sit omibus xpi
fidelibus tã p̃sentibus qua & futuris qualit nos obremediu anime nr̃e · nec p̃sumentu fidei nr̃i p̃posuim Gerammi ·
& rogatu abbatis · cetoroq; fideliu nrorũ · talepdiu quale hunoldus usus est habere in marcha & in villa mercatu heim
dicta sitã impetio nãq; we & incomitatu · emichonis liberali manu nob̃ traditu potestatiue sup corpus sci simeonis tra
didimus · cu omibus appendiciis · hoc est utriusq; sexus mancipiis · agris · edificiis · uineis · terris cultis ·
& incultis · aquis · pratis · pascuis · aquis · aquarumq; decursibus · molendinis · piscationibus · siluis ·
uenationibus · exitibus & reditibus · tam · & tum · quesitis · & inquirendis · cu omni utilitate quae
ullo m inde potest̃ p̃uenire · ita uidelicet ratione ut nob̃ uiuentibus omi · vi · terra missa cantet · p̃nobis ·
& p̃ eundo populo xpiano · & cotidie tres pauperes pascant · Post obitu u r̃m similimodo p̃fundi agat ·
Nullus ex̃c̃s̃ p̃positus · comes · uice comitis · aduocatus · potestate habeat uendendi · comutandi · inbeneficiandi ·
ui inde aliquid agendi · nisi quod constitutu est · Sed tp̃e ap̃p̃u usu trium · do · & eo simeoni seruientiu · absq; ullius
c̃tradictione p̃maneat · Siquis aut quod n optam · aliq; qua constitutu est facere uoluerit · ipsa eccl̃a cui incepto fuit · inlup
ad ius ptãu · x · lib auri coactus p̃soluat · Ut hec m̃e traditionis auctoritas stabilis & incorrupta omi tpore p
maneat · hanc cartã inde confectam manu, ppa ut infra scr̃i corroborantes sigilli nr̃i impressione iussimus insigniri ·

Köln, Stadtarchiv, Fragm. A 12

Examinare regis misereq; in
corpora fasces ferete secures
Frangere terribiles legu ex
Illa homa diabol
nlaqueuia colla dedit ia
cōpede dura unc ualimat.
Nectitur. & pedib. seruilia
CREDITE captiu mortales.
hostica quosia la. quossamulatu
dampnatos cohibent erq; tu
Loenarū uu tus intellecta
cohereā: gracia nrae
Hæc illa babylon. hæc transmu
Gentis. et horribilis victoria
principis assur ieremias
Carmine luctifico qua deflens
Orbata ppriſ ulula aut cuub.
urbem: desemine iacob
Nulatæ aut dubiū: animas
Exiliū gentile patiū quas ptica
regna foedera cogunt
Captiuas retinent. arq; in sua
Illucnatalu de sue scunt uuere
ritu bara iura
Morib. et patriis excitae. in bar
Degenerant. linguaq; noua
rectaq; secuti re cultu

Iamptica sanguine
organa. et extrem Laudant
anathemata regni.
Vnne fuit melius scuis me
phitidis aulae. sinistris
Imperiu tolerasse patres. pient
Assedisse focis. positos pharaonis
Subpedib. limo et patris
Carnis & immodicae spurca
tamine erudos. rebelli
Effudit dns populu du fortis
Quos tantu auxilu pp dignatus
signa du sub draco colla
Seruat ope inmerita. uincli
Soluit. et regi ptu urgaserpente
coherceat. te pfundi
Quidnuat equoreu pelagus eden
Pulueris calcis manu. et con
scia ponti pdita caelo.
Saxa subigno uo patuerunt
Aruit et medio sitiens sub gur
gite limus tenebras
Sinuetq; uirtute du media q.
Lucc colunari scindens exercit
olim nus epina.

Prudentii Hamartigenia

Quis prus augustu radiatur sicut
Prudentii ingens et quousq; est.
-tii Exnihilo nā cuncta pietro. fabricq.
Hamar. Ex nonexnihilo dns. et sapientia ueta
-tigena Spsecses. ressemuua. necumqua
161 Coepta. sed aeternā molitus
240. horu denumer la pulchemm
et Maiestate feroc. nimus du uirtb
403 auctus altrus effert
438. Inflat. du grande tumens sose
Ostentatq. suos lictio iactantius
ignes. honores. et se
Persuasit pprius gentu se uirtb.
Materiā sumpsisse sibi. quapp
mitus ee coeptum.
Ineiperet. nasciq. sicu principe
h inesecola subtracta medetur
gignere secta diab dm
Que dotes et nebris subitu mucu
Cuuolutet et ornala tartara subno
regressu sine metu aeuo.
Vixerit et occulto. regnauer
Aemulus sit memoram
diuina repente
Corruper a pur

Liber monasterii sancti Martini maioris Coloniae

HAStK Köln 1 Hss - Fragm A 12

HAStK Köln, Hs. - Fragm. A 12

Köln Stadt A Fragm. A 12

Hist. Archiv
Stadt Köln

Köln. Hist. A. GB Karten A Nr. 12

Examinare reges. miseros in
corpora fasces / crucis secures
Frangere terribiles. legum ex
Illæ homa diabol
In laqueum illa colla dedit illa
cōpede dura / uncus alumat.
Nectitur. & pedib. seruilia
Credite captiuum mortales.
Ghostica quosia / la. quos famulatu
Dampnatos cohibent ergastulu
Pœnarum uirtus / intellecta
coheredes. / gracia nra
Hæc illa babylon. hæc transmu
Gentes. et horribilis uictoria
principis assur / ieremias
Carmine luctifico quā deflens
Orbatā ppriis ululauit ciuib.
urbem. / desemine iacob
Nūlatæ aut dubiū / animas
Exilium gentile pati. quas psica
regna / fœdera cogunt
Captiuas retinent. atq. insua
Illucnatali desuescunt uiuere
ritu / barbara iura
Moribus et patrius excutere. inbar
Degenerant. linguaq. nouā
portant / reculatu

ramis ftica frangunt
organa. et extrema laudant
anathemata regni.
Nonne fuit morbus seuis mē
phitidis aulæ. / sinistris
Imperiū tolerasse patres. penitq.
Assedisse focis. positos pharaonis
iniqui / paratos
Subpedib. limo et patris seruire
Carnis & immundicæ spurca
tamine crudos. / rebelles
Effudit dns populū dū forte
Quos uotantū auxiliū ppdigna
signa / dū sub draco colla
Seruat ope inmerita. uincli
Soluit. et egyptū urgā serpente
cohercet. / te pfundi
Quid iuuat equoreū pelago ceden
Pulueream calcā / cū con
scia ponti / pdita cælo.
Saxa subignotū patuerunt
Ruit et medio sitiens sub gur
gite limus / tenebras
Iuncta uirtute dū media q.
Loco colūnari scindens exercit
olim / nis opimā

Quū prius augustū radiaret sidus
Prudentis / gens / quidquid est
-tii Ex nubilo nā cuncta / fecit. factuq.
Hamar. Ā / non ex nubilo ds. & sapientia uera
-tigenas / ps. alses. res semp una. necumquā
161 Coepta. sed aeri / terra moliri
240. horū denumer / la pulcherri
et
403 Maiestate fero. nimius dū uirib.
auctus / altius effert
478 Inflat. dū grande rumens sese
Ostentat q. suos lictor iactantius
ignes. / & ex se
Persuasit pprius gentū se uirib.
Materiā sumpsisse sibi. quapri
nitus ee / coeptum
Inciperet. nasciq. sui principe
hinc scola subtracta medicat
gignere secta / se tyrannus
Quæ docet ex nebris subtrū micui
Quū uolut ex nihilo tantus subnos
regressu sine nitio / aeuo.
Vixerit. et recto semp regnauer
Romulus ut memorant / opera ad
diuina repente / leuat
Corruperit / dapitur

Quid in auctum supersit dicta. stab
ilis fier pentus
euastata

Kiel Hss. A. GB Karten A Nr. 12

Ms = Sallust: Bellum Jugurthinum

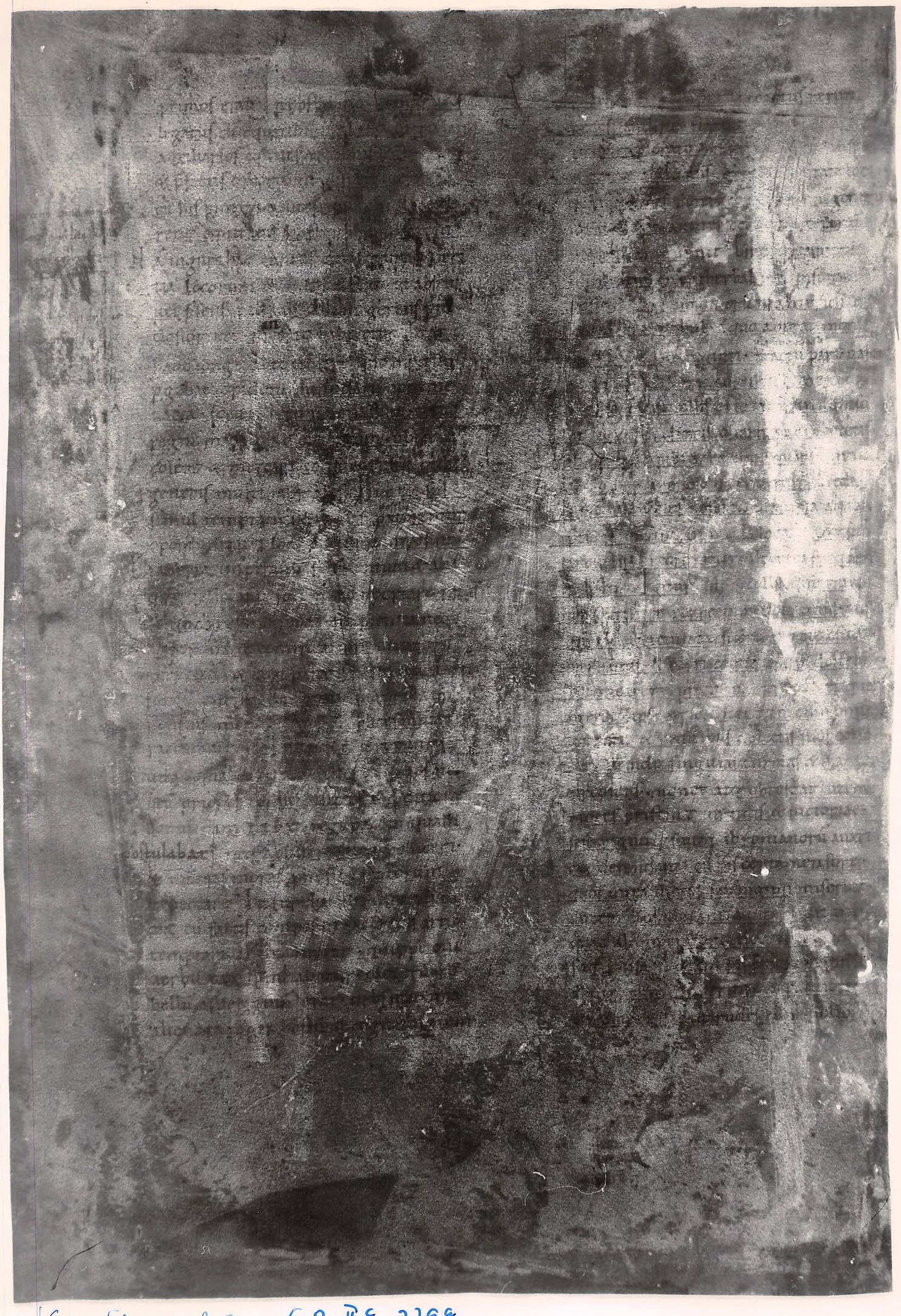
cap. 44 V 46

disciplina militeſ laborare coegiſſet
am albinius ſibi fratriſ exercituſq;
clade pculſuſ· poſtquã decreuerat ne
egredi puncta· quamtũ temporiſ eſſet
norum in imperio fuit· pleriq; mili
teſ ſtatiuis caſtriſ habebat· niſi quem
odor aut pabuli egeſtaſ· locũ mutare
ſubegerat· Sed neq; more militari ui
gilie deducebantur· uti cuiq; libebat
abſignuſ aberat· Exae pmixti cum
mulieribuſ· die noctuq; uagabantur·
& palantes agroſ uaſtare· uillaſ expug
re· pecoriſ & mancipiorum prædaſ
certantes agere· eaq; mutare cũ mer
catoribus· uino adueccticio & aliis rebuſ
ceteris· frumentum publice datum·
uenderent· pane indies mercari· poſtremo
quæcũq; dia· aut fugi quitum ignauæ
luxuriaq; pbra· in illo exercitu cuncta
fuere· & alia amplius· Sed interea difficul
tate metellum non minuſ quã inimi
hoſtilibuſ magnũ & ſapientẽ uirũ
fuiſſe comperior· tanta rempublicam
ãe ambitionem· ſeuitiamq; moderatũ
aq; edicto primum adumenta ignauæ
ſuſtuliſſe· ne quiſquã in caſtriſ panem·
aut quid aliũ coctũ cibũ uenderet· ne
hoſtes exercitũ ſequerentur· ne muleſ
gregarius in caſtriſ· neue imagine
ſeruum aut iumentum haberet· cae
teriſ arte modũ ſtatuiſſe· Interea
tranſuerſis itineribuſ cotidie caſtra
mouere· iuxta ac ſi hoſtes adeſſent·
uallo aq; foſſa munire· iugulaſ crebraſ
ſinere· & eaſ ipſe cum legatis cir
cire· item imagine imprimiſ
modo modo poſtremiſ· ſæpe in
quaſpiã ordine egre
ſignuſ frequentes in
cibũ & arma porta
bundo adeſſet· magi
breui confi
ea quæ ante ſe
bat· examinari· accidit· ſtatui de
centia eius certior romæ factus· dari
dere ſuũ reb; ac tum primum uerã
deditionẽ facere· conatus· Igit legatoſ
ad conſulem cũ ſatellitibuſ mitti· qui
ea quæ uicti imperarent· libertate uitã uxo
res· liberoſq; ſuoſ· ceteraq; omnia deditorũ
more amittere· ipſi in ſtipulatione· ea
ita ut ſibi iam ante exercitumq; coercitũ
eſſet· genus municipii inter dii· ingenuo
mobili· nouarum rerum auidum· ex
traq; legatoſ aliũ alibi diuerſoſ aggre
ditur· ac paulatim remotando· poſtquã
opportunoſ ſibi cognouit· multa polli
cendo perſuadet· uti iugurthã maxume
unum· ſin id parũ procedat· necatum
ſibi traderent· facere· ea etiam quæ
ex re ſua eſſe· non ignorabant· uiden
dum· ſi ſuis diebuſ· ſine· ſed ubi conſpi
cere· animum· preda· ubi contra
belli faciem· mutare· hominum·
pecora· cultoreſq; in agriſ uidere· exploratis
& magis pfecti regiſ obuiã procedere
bant· parati frumentũ dare· cõmeatum
portare· poſtremo omnia quæ imperarentur
facere· Neq; metellus ſecurã minus
ſe parte· ac ſi hoſtes adeſſent· munire
agmine incedere· late explorare· omnia
illa dediticiã ſigna oſtentui credere·
& inſidiis locũ temptare· Itaq; ipſe cũ
expeditis cohortibuſ· ire funditorum
& ſagittariorum· et ita manu apud

Auctor. latin.

Pag 229.

Köln Stadt- + UB. GB II c 229a

Köln Stadt- + UB. GB II c 229a

NOMINE
MATTHEVS
CONSISTIT
MATER SCA
CRIMINA

F o t o: Rheinisches Bildarchiv
Kattenbug 18-24
D-50667 Köln

Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archivs
Platten-Nummer
Werk nach § 2 UrhG

108555

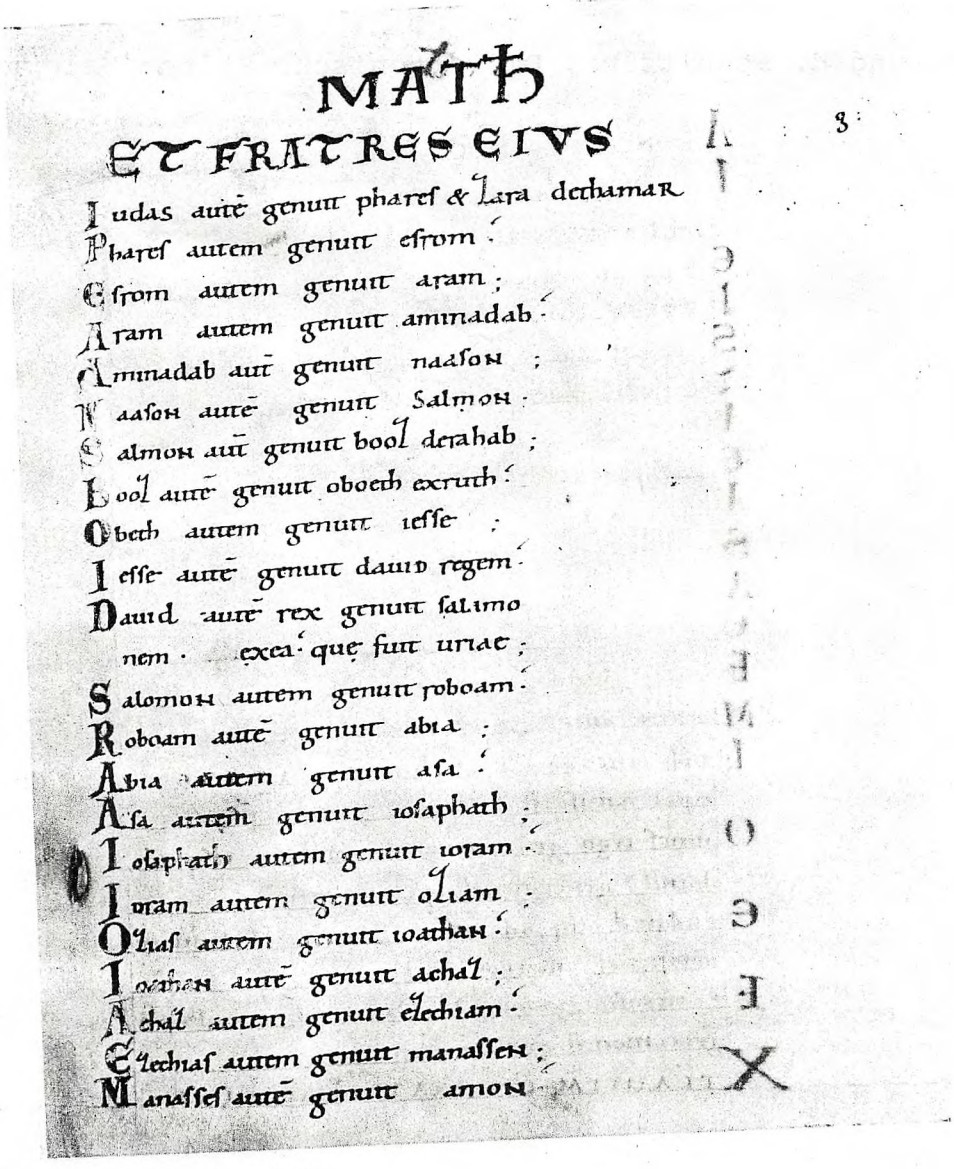

Kln. Schnütgenmus. Lyskirchenevangelian fol. 71v

o t o: Rheinisches Bildarchiv
Kattenbug 18-24
D-50667 Köln

eröffentlichung nur
it Genehmigung des Archivs
atten-Nummer
Werk nach § 2 UrhG*

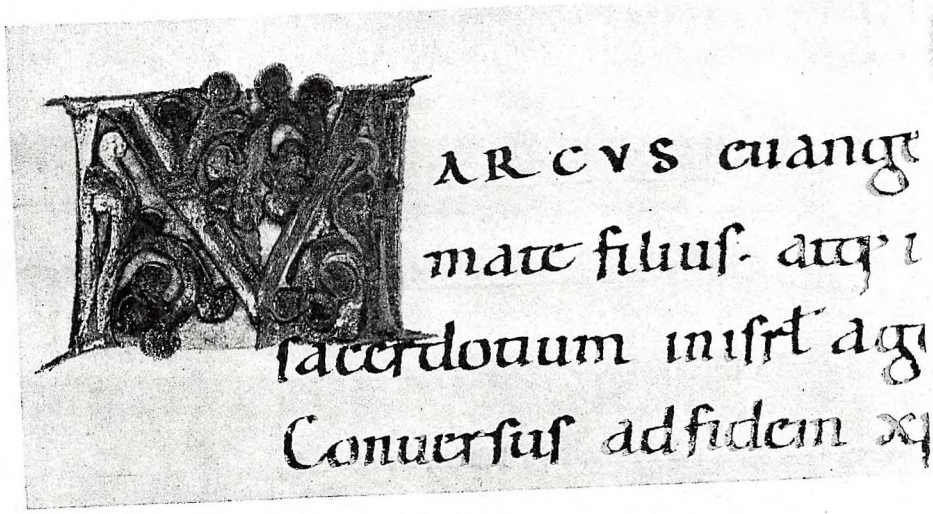
108539

MATH
ET FRATRES EIVS

Iudas autē genuit phares & Iara de thamar
Phares autem genuit esrom
Esrom autem genuit aram
Aram autem genuit aminadab
Aminadab autē genuit naasson
Naasson autē genuit Salmon
Salmon autē genuit booz de rahab
Booz autē genuit obeth ex ruth
Obeth autem genuit iesse
Iesse autē genuit dauid regem
Dauid autē rex genuit salomo
nem ex ea que fuit uriae
Salomon autem genuit roboam
Roboam autē genuit abia
Abia autem genuit asa
Asa autem genuit iosaphath
Iosaphath autem genuit ioram
Ioram autem genuit oziam
Ozias autem genuit ioathan
Ioathan autē genuit achaz
Achaz autem genuit ezechiam
Ezechias autem genuit manassen
Manasses autē genuit amon

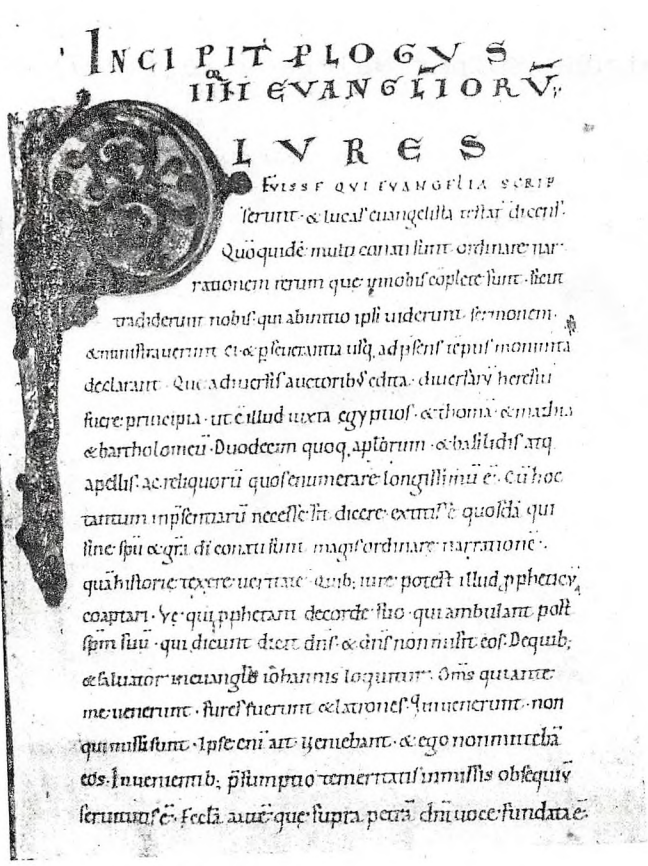
XX, fol. 24r Schriftseite

ARCVS euang
matt filius atq
sacerdotum inistr ag
Conuersus ad fidem

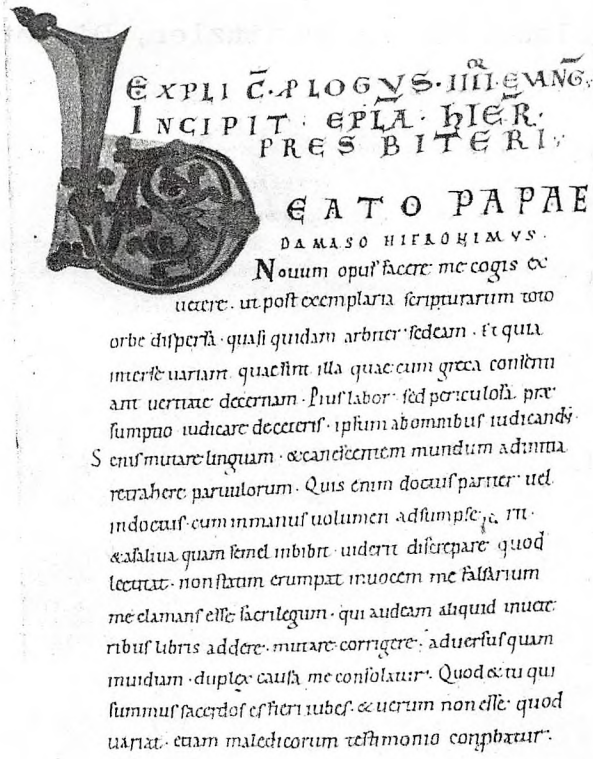
XX, fol. 70r Argumentum zu Markus

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Georg in Köln ... Köln, Pfarrkirche St. Maria Lyskirchen z. Zt. als Leihgabe im Schnütgen-Museum)

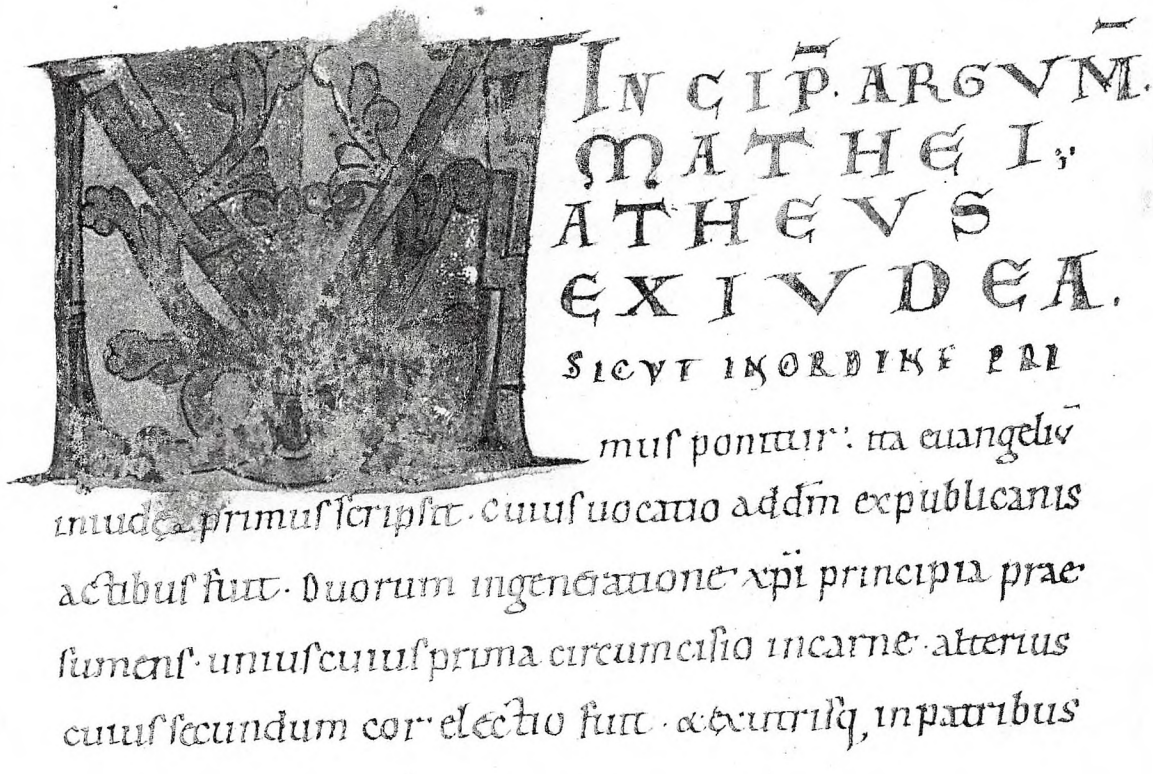
INCIPIT PLOGVS
IIII EVANGELIORV
LVRES
EVISSE QVI EVANGELIA SCRIP
serunt & lucas euangelista refert dicens
Quoniam multi conati sunt ordinare nar
rationem rerum que in nobis completa sunt sicut
tradiderunt nobis qui ab initio ipsi uiderunt sermonem
& ministraverunt ei & placuit & mihi assecuto
declarare Quod aduersus auctoritas edita diuersarum hereti
corum principia ut illud uetus egyptiorum & thomam & matthia
& bartholomeum Duodecim quoq apostolorum & basilidis atq
apellis ac reliquorum quos enumerare longissimum est cum hoc
tantum impensarum necesse sit dicere extimui & quoniam qui
sine spu & gra dei conati sunt magis ordinare narrationem
quam historie texere ueritatem amb. iure potest illud prophetico
coaptari Ve qui prophetant de corde suo qui ambulant post
spm suum qui dicunt dicit dns & dns non misit eos Denique
& saluator in euangliis iohannis loquitur Omnes quotquot
me uenerunt fures fuerunt & latrones sed non audierunt non
quo nulli sunt Ipse enim ait ueniebant & ego non mittebam
eos Inueniamus igitur presumptuose temeritatis inmissis obsequium
seruamus & ecclie auree que supra petram dni uoce fundate

XX, fol. 3r Dritte Vorrede

EXPLIT PLOGVS IIII EVANG
INCIPIT EPLA HIER
PRESBITERI
EATO PAPAE
DAMASO HIERONIMVS
Nouum opus facere me cogis ex
uetere ut post exemplaria scripturarum toto
orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam & qui
inter se uarian quae sint illa quae cum greca consen
ant ueritate decernam Piuf labor sed periculosa pre
sumptio iudicare de ceteris ipsum ab omnibus iudicandu
S enis mutare linguam & canescentem mundum ad infantia
retrahere parvulorum Quis enim doctus parcat uel
indoctus cum inmanis uoluminis assumpserit ut
exalbata quam semel imbiberit uiderit discrepare quod
lecerit non statim erumpat inuocem me falsarium
me clamans esse sacrilegum qui audeam aliquid inuetu
ribus libris addere mutare corrigere aduersus quam
inuidum duplex causa me consolatur Quod ex tu qui
summus sacerdos es fieri iubes & uerum non esse quod
uarias eam maledicorum testimonio comprobatur

XX, fol. 5r Erste Vorrede

INCIP ARGVM
MATHEI
ATHEVS
EXIVDEA
SICVT INORDINE PRI
mus ponitur ita euangeliu
inuide primus scripsit cuius uocatio a dm expublicanis
actibus fuit Duorum ingenerationem xpi principia prae
sumens unius cuius prima circumcisio in carne alterius
cuius secundum cor electio fuit & utriusq, in patribus

XX, fol. 8v Argumentum

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Georg in Köln
Köln, Pfarrkirche St. Maria Lyskirchen (z. Zt. als Leihgabe im Schnütgen-Museum)

P. Bloch und H. Schnitzler, Die ottonische Kölner Malerschule (1967)

Köln
Lyskirchen-Evang.
fol 215v

Hęc sunt ornamenta ęcclie sči GEORGII.
Vndecī cappę. Tria dorsalia. iiii. dalmaticę. v. suptil
cū. iiii. sanonibus. xii. pallia. iiii. vexilla. x. Casulę.
vi. Calices cū totidē patenis. ex quibus [illegible]
alt deauratus. & ii. fistulę argentee. Vna argent
& ii. ęree. Candelabrū argenteū. & fistula alteri
candelabri. ii. Thuribulū argentea. xx. albę cū
totidē amictis. & unā absq; amicto. xii. Stolę cum
totidē sanonibus & una absq; sanone. iii. Manutgia.
Vna Mappula. ii. pcingula. Tunicę sericę. ii. Duo
ordines. iii. Missales. v. Missales libri iii. Gradualia.
iiii vela. iiii. Tapeta. & iiii. scamnalia. Tria uascula
argentea. Vnū plenariū auro ctexti & tertiū absq;
+ & i. argento ctexti
auro & argento. & ii. Cussini. Vnū lectionariū &
pars alteri lectionarii. vii. Corporalia. iiii. Cruces.
duę aurę. & duę ęree. Duo cingula. i. de pallio &
aliud de serico. Vna acerra deaurata. cū cocleari
cū colubra de argentata
argent. Vnū baccinū. Linteam unū sup feretrū.

B 61

f. 215 r

RBA 146860

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 146860

Anton VON EUW Früh- u. hochma.e Evangelienbücher AI
im Gebrauch, in: Christel Meier u. a., Der Codex im Gebrauch
(Münstersche Ma.-Schriften 70 (2996) S. XI Abb. 9

Hęc sunt ornamenta ęcclie sčī GEORGII·
Vndecī cappę· Tria dorsalia·iiii· dalmaticę·v· suptt
cū·iiii·fanonibus·xii· pallia· iiii· vexilla·x·Casulę·
vi·Calices cū totidē patenis· ex quibus [illegible]
alt deaurati· & ·ii· fistulę argentęę· Vna argent
& ·ii· ęreę· Candelabrū argenteū· & fistula alteri
candelabri· ii·Thuribula argentea·xx·· albę cū
totidē amictis· & unā absq; amicto·xii·Stolę cum
totidē fanonibus & una absq; fanone·iii·Manutergia·
Vna Mappula·ii· pcingula· Tunicę sericę· Duo
ordines·iii ·Missales·v· Missales libri iii·Gradualia·
iiii vela·iiii·Tapeta·&·iiii·scamnalia·Tria uascula
argentea·Vnū plenariū auro ctectū & argento ctectū & ·i· argento ctectū
& tertiū absq;
auro & argento·&·ii·Cussini·Vnū lectionariū &
pars alteri lectionarii·vii·Corporalia·iiii·Cruces·
duę aureę·& duę ęreę· Duo cingula·i·de pallio &
aliud de serico· Vna acerra deaurata·cū cochlear
argent·Vnū baccinū cū columba de argentata· Lintheam unū sup feretrū·

Kln, Schnütgen-Mus., Evangeliar aus St. Maria Lyskirchen f. 215v

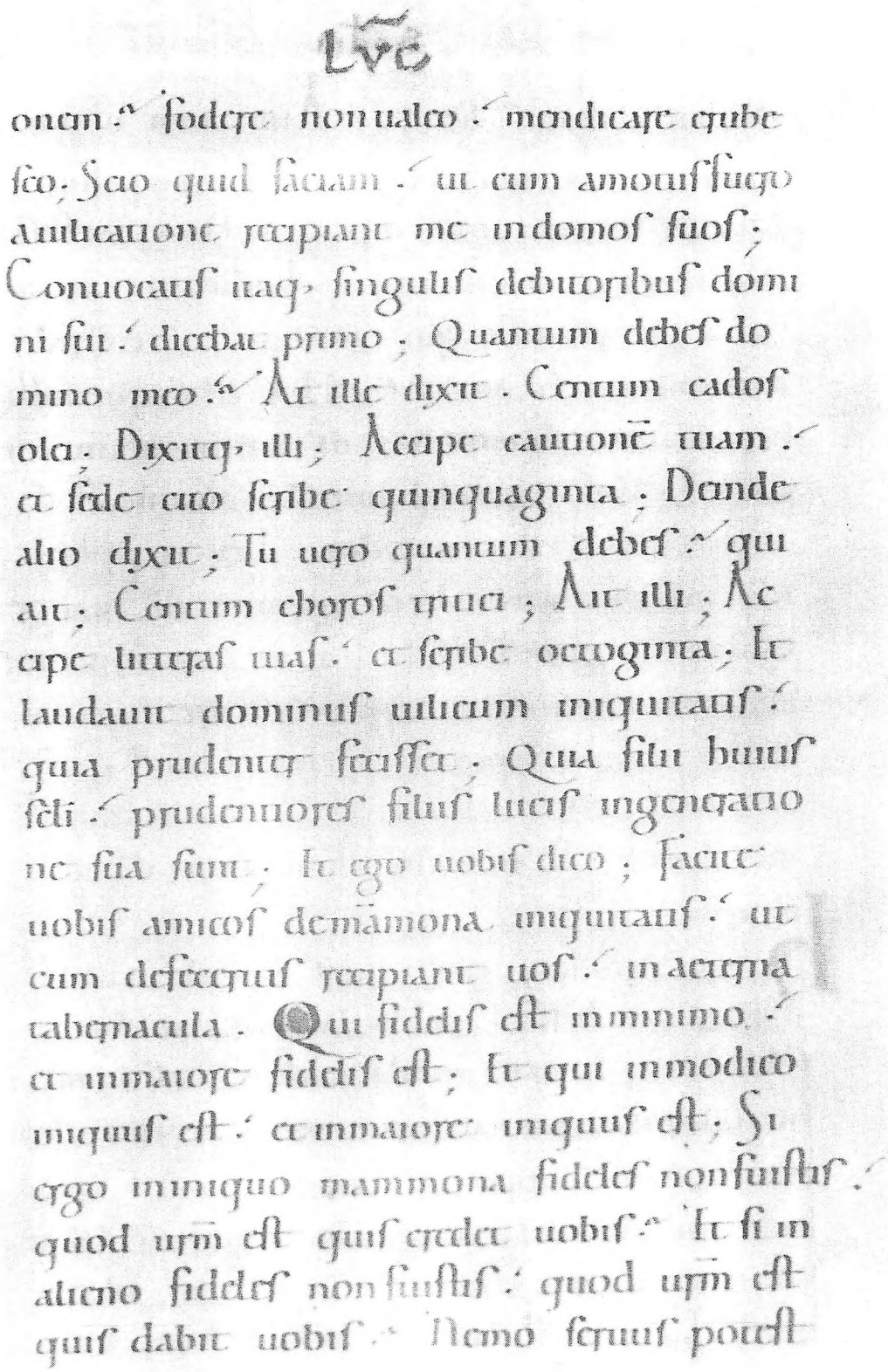
nis ioseph dicens. Surge et accipe pueru
et matrem eius et fuge in aegyptum. et esto ibi
usq; dum dicam tibi; futurum est enim ut
herodes querat puerum ad perdendum eum.
Qui consurgens. accepit puerum et matrem
eius nocte. et secessit in aegyptum. et erat ibi
usq; ad obitum herodis. Ut adimpleretur qd
dictum est a dno. p prophetam dicentem.
Ex aegypto. uocaui filium meum. Tunc hero
des uidens quo illusus esset a magis. iratus est
valde. Et mittens occidit omnes pueros
qui erant in bethleem. et in omnib. finibus eius
a bimatu et infra: secundum tempus quod ex
quisierat a magis. Tunc adimpletum est. qd
dictum est p hieremiam p phetam dicentem.
Uox in rama audita est. ploratus et ululatus
multus. rachel plorans filios suos. Et noluit
consolari. quia non sunt.

ECCE ANGELUS DNI APPARUIT IN SOMNIS
ioseph in aegypto dicens. Surge & accipe pue

S. IX A6.7

Köln, Schnütgen-Museum (Leihgabe) Evangeliar aus St. Maria Lyskirchen, fol. 26r: Matthäus-Text

Köln, Schnütgen-Mus., Evangeliar aus St. Maria Lyskirchen fol. 148r

Lūc

onem :˙ fodere non uales :˙ mendicare cube
seo; Sed quid faciam :˙ ut cum amouus fuero
a uilicatione recipiant me in domos suos;
Conuocatis uero singulis debitoribus domi
ni sui :˙ dicebat primo ; Quantum debes do
mino meo :˙ At ille dixit . Centum cados
olei . Dixitq; illi ; Accipe cautionē tuam :˙
et sede cito scribe quinquaginta ; Deinde
alio dixit ; Tu uero quantum debes :˙ qui
at ; Centum choros tritici ; At illi ; Ac
cipe litteras tuas :˙ et scribe octoginta ; Et
laudauit dominus uilicum iniquitatis :˙
quia prudenter fecisse ; Quia filii huius
seli :˙ prudentiores filiis lucis in generatio
ne sua sunt ; Et ego uobis dico ; facite
uobis amicos de mamona iniquitatis :˙ ut
cum defecerit recipiant uos :˙ in aeterna
tabernacula . Qui fidelis est in minimo :˙
et in maiore fidelis est ; Et qui in modico
iniquus est :˙ et in maiore iniquus est ; Si
ergo in iniquo mammona fideles non fuistis :˙
quod uerum est quis credet uobis :˙ Et si in
alieno fideles non fuistis :˙ quod uestrum est
quis dabit uobis :˙ Nemo seruus potest

Anton von Euw, Früh- und hochmittelalterliche Evangelienbücher im Gebrauch, in: Christel Meier, Dagmar Hüpper + Hagen Keller, Der Codex im Gebrauch (Akten des Internat. Kolloquiums 11-13. Juni 1992) (Münstersche Ma.-Schriften 70, 1996) S. 21-30, bes. 25-27

Catalogus Episcoporum Colonien:

S. ēs oriūd discipls bi petri pm colonienſē rexit eccliam. 7 treuerenſem. ac octauienſeo. Adept ē epatū. Anno dnice ĩcar nacois. xcviii. q anno cesar domitian a senatu occisus est. De dnsq; annis. xl. obiit colonie sub Adano impre. Anno incarn. exc viii. decimā octaua kl octob. Q xpto treuenſes cū tūgren sib; iuenit. orta q; hec ā ꝺnō ecc. anglico monstru ĩ naui posit. ō tortemē ī l locū q Rodinkurke dr. dirigit. ibiq; a ei venſib exceptꝰ. ē scis. cvcharo. 7 valio honorifice tumlat. Deiñ vsq; ad hereticā null coloñ. eccle ꝑfuisse ĩuenit. q io i katalogo n ponit qm pestifo hereoꝝ dogmate impo ītio eccliam feclauit. Secdo loco scs Severiñ ponit. Abbas aut oriūdo usq; ad scm Seuerinū xpianit. Anni. ccc. xiii. Siqs ā q rat aut tāto mīsterio epat uacauit sciat aut ꝑ obtū bi matīni. eos ī paganismū relapsos. aut siq epi fuerit. ob pleoꝝ seuitiā latīñ eccle ꝑfuisse. Vt certe sic bat oriūd sic successo res ei ē trevēsi colonie scm regebat eccliam. Sed q̄d hoc potis simū eligēdi sit prudīs lector uideat. Tertiꝰ scs Evergislus discipls bi seuerini. quiq; ī tīnitu bi martyni. ymnū anglicā ē mlgro audire meruit. q ꝑ ea ap tangrim q 7 octauia mar ꝓsecutꝰ. Quart. Solari. Quint. Synoueus. Sext. Remedi. Sep timꝰ scs. Kyrinus q sed in epatu annis. xl. Hic fuit temp. he raclii imp. 7 cōstantini filii ei. Rege aū fracoꝝ dagobto. Oc tauus. Botach. Hon stephan. Decim Adewin. Vndecim. Gyso. Duodecim anno. h sepult ad scm seuerinū. Tertiodecim. Sanc

S. XIII Abb. 11
Kln. Schnütgen-Mus., Evangeliar aus St. Maria Lyskirchen f. 168c:
Catalogus episcoporum Colonensium

v. ECLN

EXPLI C. PLOGVS. IIII EVANG.
INCIPIT. EPLA. HIER. PRES BITERI.

EATO PAPAE DAMASO HIERONIMVS.

Nouum opus facere me cogis ex uetere. ut post exemplaria scripturarum toto orbe dispersa. quasi quidam arbiter sedeam. Et quia inter se uariant quae sint illa quae cum greca consentiant ueritate decernam. Pius labor. sed periculosa præsumptio iudicare de ceteris. ipsum ab omnibus iudicandi. Senis mutare linguam. & canescentem mundum ad infantia retrahere parvulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus cum in manus uolumen adsumpserit. & saliua quam semel imbibit. uiderit discrepare quod lectitat. non statim erumpat in uocem me falsarium me clamans esse sacrilegum. qui audeam aliquid in ueteribus libris addere. mutare. corrigere. aduersus quam inuidiam. duplex causa me consolatur. Quod & tu qui summus sacerdos es fieri iubes. & uerum non esse quod uariat. etiam maledicorum testimonio comprobatur.

Köln St. Maria Lyskirchen

B 61
7.5^r

RBA 130524

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 130524

corpore. siue textuū eorū hoc est euangelium propria & familiaria loca
Inquibus eadem similiterque dixerint scire possis acute differere. Accepta
occasione expraedicti uiri studio. Aliarationem decem numerorū in titulos
designaui. Quorum primus quattuor in se continet numeros. Inquibus simi
lia ab omnibus dicta sunt. Matheo. marco. luca. Iohanne. Secundus.
Inquibus tres. Matheus. marcus. lucas. Tertius. inquibus tres. matheus.
lucas. Iohannes. Quartus inquibus tres. matheus. marcus. Iohannes.
Quintus Inquibus duo. Matheus. lucas. Sextus inquibus duo. matheus
marcus. Septimus. Inquibus duo. Matheus. Iohannes. Octauus. inquibus
duo. Marcus. lucas. Nonus. inquibus duo. Lucas. Iohannes. Decimus. in
quibus singuli de quibusdam proprie scripserunt. Et quidem subiectorum
titulorū. id est argumentū. Ceterum eorum narratio haec est. Et enim
per singula loca euangeliorū quidam numerus indicatur adpositus. paulatim
incipiens a primo. deinde secundo. postremo tres. Et per ordinem librorū
finem. usque progredi ens. Et quae per singulos numeros. suppurtatio. per
minutā distinctionē inuenitur in sexta. significans quidecem titulus adpositus
numerus dinoscitur. Veluti si quidem primum. ceteris est In primo.
Si uero in secundo. & eodem modo usque ad decem. Sigitur titulorū uno
quolibet quorum de quattuor euangeliis cuilibet capitulo uelis insistere. & rescire
quae similia dixerint. & loca propria agnoscere singulorū Inquibus eadem
sunt prolocuti. eiusdem sensus quem tenes relegens propositi numerum.
Quaesitum quae eum in titulo quem demonstrat titulus subnotatio. Conti
nuo scire poteris exsuperscriptionibus quas in fronte notatas inueniet.
qui aut quot debis quae inquiris similia dixerint. Veniens etiā ad reliqua
euangelia. per eundem numerum quem continens uidebis adpositos per
singulos numeros. Atque eo insuis propriisque locis similia dixisse reppe
riet. HIERONIMUS DAMASO PAPAE.

Sciendum etiam. nequem ignarū ex similitudine numerorū error
inuolueat. Quod sicut in subnotatione canonum distinctorum.
In canone quolibet. tres euangelistae. bis. uel ter. uel quater. aut etiā
amplius eundem numerū per ordinem habuerunt adnotatum.
& quaesitus e contrario discrepans. quod id quod tres illi in eo loco
semel dixerint. quaesitus tot iens in corpore uoluminis supponat.
quotiens diuersi numeri in eius canone positi sunt contra praedictorum
numerorū continuatā similitudinem. Item si unus quolibet eorum.

Köln St. Maria Lyskirchen

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 98777

MATH

ET FRATRES EIVS

IUdas autē genuit pharez & Zara de thamar
Pharez autem genuit esrom.
Esrom autem genuit aram;
Aram autem genuit aminadab.
Aminadab autē genuit naasson;
Naasson autē genuit Salmon.
Salmon autē genuit booz derahab;
Booz autē genuit oboeth exruth.
Obeth autem genuit iesse;
Iesse autē genuit dauid regem.
Dauid autē rex genuit salimo
nem. ex ea. que fuit uriae;
Salomon autem genuit roboam.
Roboam autē genuit abia;
Abia autem genuit asa.
Asa autem genuit iosaphath;
Iosaphath autem genuit ioram.
Ioram autem genuit oziam;
Ozias autem genuit ioathan.
Ioathan autē genuit achaz;
Achaz autem genuit ezechiam.
Ezechias autem genuit manassen;
Manasses autē genuit amon.

Köln St. Maria Lyskirchen

B61, f 24r

RBA 117607

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1

Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 117607

Köln

Ev. Lyskirchen 8°

INCIP. ARGVM. MATHEI.

MATHEVS EXIVDEA.

SICVT IN ORDINE PRI

mus ponitur: ita euangeliū

inuda primus scripsit. cuius uocatio addm expublicanis

actibus fuit. Duorum ingenerationē xpi principia prae

sumens. unius cuius prima circumcisio incarne. alterius

cuius secundum cor electio fuit. & cum utrisq, inpatribus

xpc. sicq, quater denario numero uriformiter posito.

principium acredendi fide inelectionis tempus porri

gens. & excelectione usq, intransmigrationis diem dirigens.

atq, atransmigrationis die. usq, inxpm definiens.

decursam aduentus dni ostendit generationem. ut

& numero satisfaciens & tempori. & quod esse & ostendere

& di inse ops monstrans. etiam inhis quorum genus

posuit xpi operantis aprincipio testimonium non

negare. Quarum omnium rerum tempus. ordo nu-

merus. dispositio. uel ratio. quod fidei necessarium

est. Os xpc e. qui factus e exmuliere. factus sub lege.

natus excurgine. passus incarne. Omnia incruce

fixit. ut triumphans ea inseme ipso. resurgens in -

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 12998

SICVT SCRIPTVM EST IN ISAIA PPHETA

Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã. qui pparabit uiam tuam ante te. Vox clamantis in deserto. parate uiam dñi rectas facite semitas eius. Fuit iohannes in deserto baptizans. & prdicans baptismũ pnitentiꝫ in remissionem peccatorũ. Et egrediebatur ad illũ omnis iudeꝫ regio. & hierosolomitꝫ universi. et baptizabantꝰ ab illo in iordane flumine confitentes peccata sua.

Erat iohannes vestitus pilis camelli. & zona pellicia circa lumbos ꝙ. & locustas et mel silvestre edebat. & prdicabat dicens. Venit fortior me post me. cui non sum dignꝰ procumbens solvere corrigiam calciamentorũ eius. Ego baptizavi vos aqua. ille vero baptizabit vos spũ scõ. Et factum ẽ in diebꝰ illis. venit ihc a nazaret galileꝫ. & baptizatus est in iordane a iohanne. Et statim ascendens de aqua. vidit apertos ꝯlos. & spm tamquam columbam descendentẽ. & manentẽ in ipso. Et vox facta ẽ de ꝯlis. Tu es filius mꝰ dilectꝰ.

Köln St. Maria Lyskirchen

RBA II 7605

B 61
f. 77r

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 777605

quę nobis completę sunt sicut tradiderunt nobis qui ab
initio ipsi uiderunt et ministri fuerunt sermonis. Visum
est et mihi et secuto a principio omnibus diligenter ex
ordine tibi scribere optime theophile. ut cognoscas eorū
uerborum de quibus eruditus es ueritatem.

IN DIEBVS
HERODIS RE
GIS IVDEAE
SACERDOS
QVIDAM
nomine Zacharias de uice abia. et uxor illi de
filiabus aaron. et nomen eius elisabeth. Erant
autem iusti ambo ante dm. incedentes in omnib⁹
mandatis et iustificationibus dni sine querela.
Et non erat illis filius. eo qđ esset elisabeth ste
ris. et ambo processissent in diebus suis. Factum est
cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine
uicis suę ante dm. secm consuetudinem sacerdotii.
sorte exiit ut incensum poneret. ingressus in tem
plum dni. Et omis multitudo populi erat orans
foris. hora incensi. Apparuit autem illi angls
dni. stans a dextris altaris incensi. Et Zacharias

Köln St. Maria Lyskirchen, fol. 116r

81

B 61, f. 116r

RBA 108558

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 108558

Das sicher für und wohl auch in Siegburg geschaffene Lektionar enthält die Epistellesungen der Messe, so daß es im

491

Köln, Mus. f. Angewandte Kunst, Inv. Nr. 09/68

Hugo v. St. Viktor, De tribus diebus

Stiegemann-Wemhoff, Canossa - Ausstellung ... Kat. S. 399 Nr. 491

burg – bedürfen allerdings noch einer eingehenderen Prüfung. Charakteristisch für den Stil der Zeichnungen sind die zarten, gelängten Gestalten, deren schmale Glieder sich unter den Gewändern abzeichnen, und die durchgeistigt wirkenden Gesichter mit den ernst blickenden Augen unter sehr hoch gewölbten Brauen. Derselbe Zeichner läßt sich in der Figureninitiale eines Fragments in Köln erkennen (Kat. 491). Die aus historischen Gründen naheliegende Entstehung in Deutz erscheint wegen gewisser stilistischer Unterschiede zu Clm 14055 – besonders im Initialbereich mit stärker mittelrheinischen Anklängen – nicht ganz zweifelsfrei. Eventuell war Kunos ehemaliges Kloster Siegburg bei der Abschrift der Texte für seine neue Wirkungsstätte behilflich. Früh nach Regensburg gelangt, wurde die Handschrift dort zu einer wichtigen Quelle für die Stilentwicklung der Regensburger Federzeichnungskunst.

Wehrhahn-Stauch 1969, 14–23. · Plotzek 1973 b, 322. · Klemm 1980, Nr. 19. · Shearer 1988, 182–205. · Niehoff 1990, 34. · Meier 2000, 347 f. E. K.

491 Hugo von St. Victor – Fragment

Umkreis Köln (Siegburg?), um 1130

Pergament mit Federzeichnung – H. 21 cm, B. 15 cm; 1 Blatt

Köln, Museum für Angewandte Kunst, Inv.Nr. 09/68

Das Blatt enthält den Anfang des Traktats *De tribus diebus* von Hugo von St. Victor, einem der einflußreichsten Theologen der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts. Der Text setzt mit der Figureninitiale einer weiblichen Gestalt in orangeroter Federzeichnung ein. Durch die Krone über dem Schleier sowie Zepter und Schriftband in den Händen entspricht sie mittelalterlichen Personifikationen der Sapientia. Hugo spricht am Beginn seines Traktats, der von der Gotteserkenntnis aus den Werken der Schöpfung handelt, von der Trias der Unsichtbarkeit Gottes: *Potentia* (Macht), *Sapientia* (Weisheit), *Benignitas* (Güte), durch deren Zusammenwirken alles erschaffen ist, regiert und erhalten wird. Da sie in Gott untrennbar eins sind, hat auch der Zeichner sie in einer einzigen Personifikation vereinigt.

Die Zeichnung des bisher kaum bekannten Blattes ist stilistisch so eng mit dem Rupert-Codex in München Clm 14355 (Kat. 490) verwandt, daß von der Handgleichheit der Zeichner (bei verschiedenen Schreibern) auszugehen ist. Die Figurenbildung, die Gewandbehandlung – bis zur Konturführung der sich unterhalb des Ellenbogens weitenden Ärmel und zu den Zackenfalten an der Hüfte –, der Gesichtsschnitt und die besondere Form der Augen und Brauen sind gleich. Über die Herkunft des in die Sammlungen Ferdinand Franz Wallrafs gelangten Fragments ist nichts Näheres bekannt, doch stammt es sicher aus einem rheinischen Kloster. Für das Fragment wie für die Münchner Handschrift ist gleicher Ursprung wahrscheinlich. Ob dieser in Deutz oder eher in Siegburg lag, ist vorerst nicht mit Sicherheit zu entscheiden, wenn auch viel für Siegburg spricht. Siegburg hatte im frühen 12. Jahrhundert einen Höhepunkt seiner Entwicklung mit einer später nicht mehr erlangten Größe des Konvents erreicht, die Äbte nahmen regen Anteil an den Fragen der zeitgenössischen Theologie (siehe die Förderung Ruperts von Deutz). Der Inhalt des Handschriftenfragments, in dem die modernste theologische Literatur aufgenommen ist, spricht in jedem Fall für ein aktives Reformkloster.

Beitz 1930, 136, Abb. 22. · Klemm 1980, 24, bei Nr. 19. E.K.

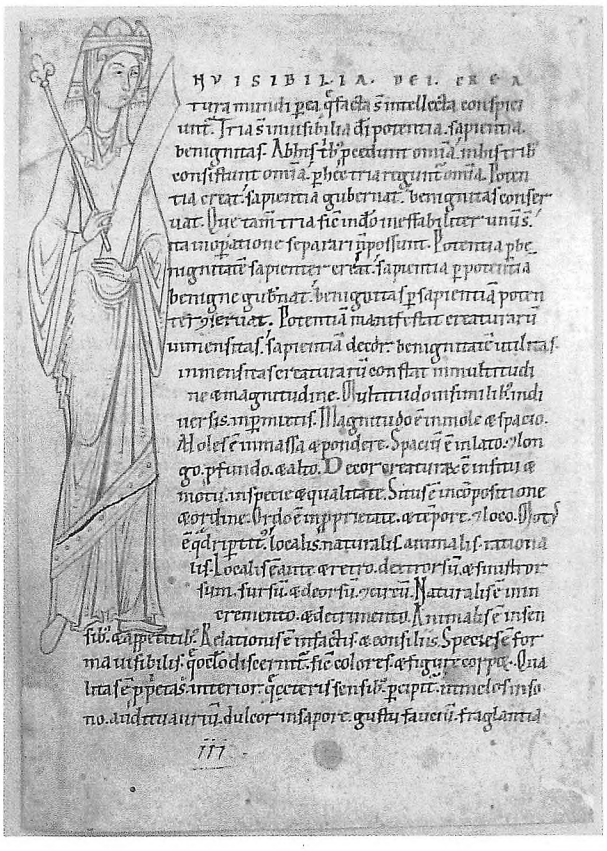
492 Siegburger Lektionar

Siegburg, um 1130–1140

Pergament mit Gold-, Silber- und Deckfarbenmalerei – Einband (20. Jahrhundert); älterer Einband mit Elfenbeinen (10./11. Jahrhundert) abgenommen – H. 26,5 cm, B. 15,5 cm; 106 Blätter

London, British Library, Ms. Harley 2889

Das sicher für und wohl auch in Siegburg geschaffene Lektionar enthält die Epistellesungen der Messe, so daß es im

491

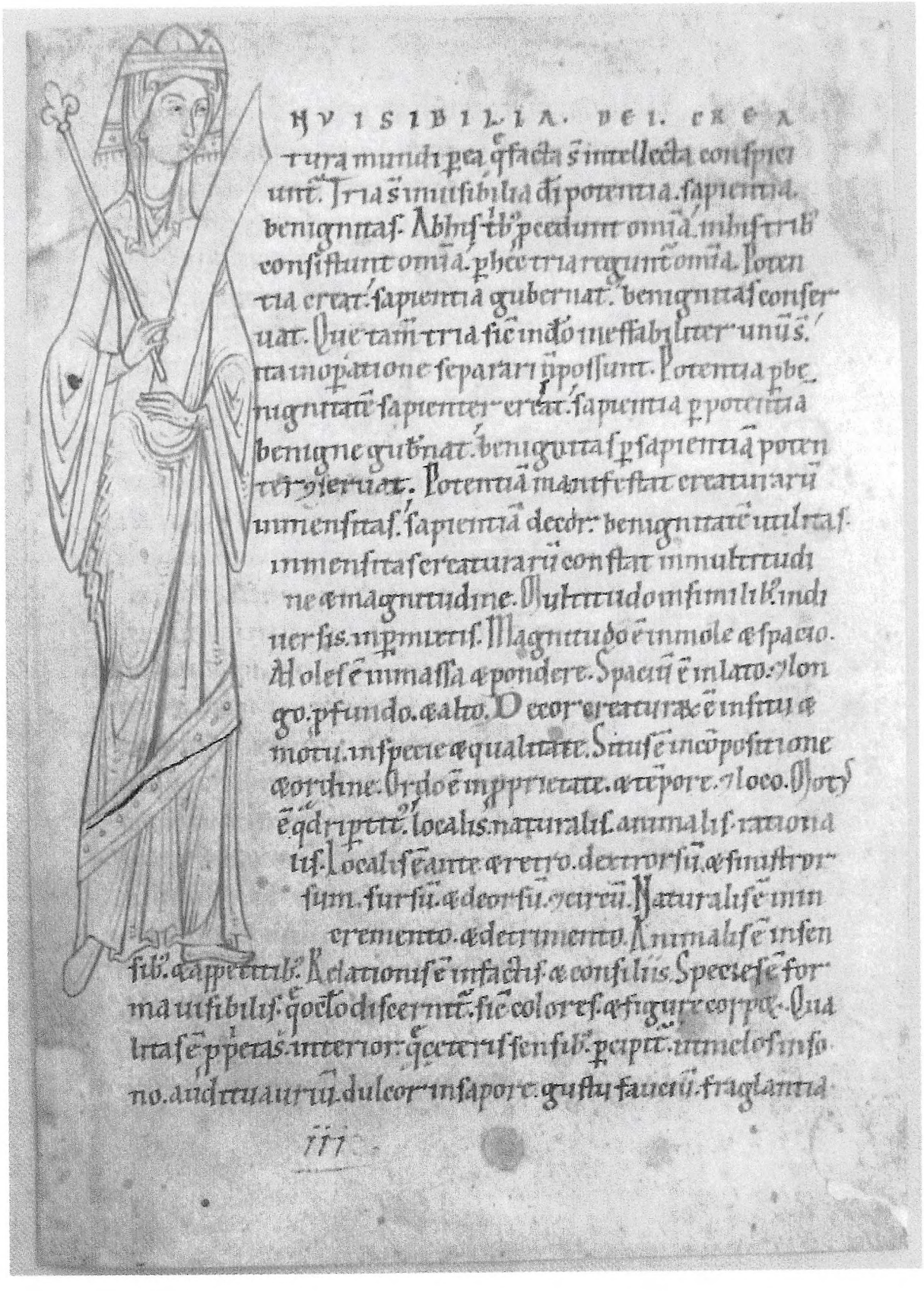
Pergament mit Federzeichnung – H. 21 cm, B. 15 cm; 1 Blatt

Köln, Museum für Angewandte Kunst, Inv.Nr. 09/68

Das Blatt enthält den Anfang des Traktats *De tribus diebus* von Hugo von St. Victor, einem der einflußreichsten Theologen der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts. Der Text setzt mit der Figureninitiale einer weiblichen Gestalt in orangeroter Federzeichnung ein. Durch die Krone über dem Schleier sowie Zepter und Schriftband in den Händen entspricht sie mittelalterlichen Personifikationen der Sapientia. Hugo spricht am Beginn seines Traktats, der von der Gotteserkenntnis aus den Werken der Schöpfung handelt, von der Trias der Unsichtbarkeit Gottes: *Potentia* (Macht), *Sapientia* (Weisheit), *Benignitas* (Güte), durch deren Zusammenwirken alles erschaffen ist, regiert und erhalten wird. Da sie in Gott untrennbar eins sind, hat auch der Zeichner sie in einer einzigen Personifikation vereinigt.

Die Zeichnung des bisher kaum bekannten Blattes ist stilistisch so eng mit dem Rupert-Codex in München Clm 14355 (Kat. 490) verwandt, daß von der Handgleichheit der Zeichner (bei verschiedenen Schreibern) auszugehen ist. Die Figurenbildung, die Gewandbehandlung – bis zur Konturführung der sich unterhalb des Ellenbogens weitenden Ärmel und zu den Zackenfalten an der Hüfte –, der Gesichtsschnitt und die besondere Form der Augen und Brauen sind gleich. Über die Herkunft des in die Sammlungen

Das sicher für und wohl auch in Siegburg geschaffene Lektionar enthält die Epistellesungen der Messe, so daß es im

HVISIBILIA. DEI. CRE A
tura mundi pea q̃facta s̃intellecta conspici
unt. Tria s̃inuisibilia di potentia. sapientia.
benignitas. Abhis tib̃ pcedunt omia. inhis trib̃
consistunt omia. phec tria regunt omia. Potentia
tia creat. sapientia gubernat. benignitas conser-
uat. Que tam tria sic indo ineffabiliter unu s̃.
tra inoperatione separari ipossunt. Potentia phe-
nignitatẽ sapienter creat. sapientia p potentia
benigne gubnat. benignitas p sapientia potenti
rei gerunt. Potentia manifestat creaturarũ
immensitas. sapientia decor. benignitatẽ inultas.
immensitas creaturarũ constat inmultitudi
ne & magnitudine. Multitudo in similib̃ indi
uersis. in pmixtis. Magnitudo ẽ in mole & spacio.
Mole sẽ immassa & ponderee. Spacii ẽ in lato. in long
go. pfundo. & alto. Decor creaturaẽ in situ &
motu. in specie & qualitate. Situs ẽ in cõpositione
& ordine. Ordo ẽ in pprietate. & tẽpore. & loco. Hortus
ẽ qdripertit. localis. naturalis. animalis. rationa
lis. Localis ẽ ante & retro. dextrorsũ & sinistrorsum. sursũ. & deorsũ. & circũ. Naturalis ẽ inin
crementu. & decrementu. Animalis ẽ insen
sib̃. & appetitib̃. Rationalis ẽ in actib̃. & consiliis. Species sẽ for
ma uisibilis. ẽ qua oculo discernit. sic color est. & figura corpis. Qua
litas ẽ pparas. interior. ẽ qua rei sensib̃. pcipit. ut melos in so
no. audit. ut aurũ. dulcor in sapore. gustu. fauciũ. fragrantia.

iii

Klm, Mus. f. Angewandte Kunst, Inv. Nr. 09/68

Evangeliar des
Priestersem. Köln

f 84 r

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1

Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 12924

Köln. Diöz. Bibl. Cod. 1a

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 177284

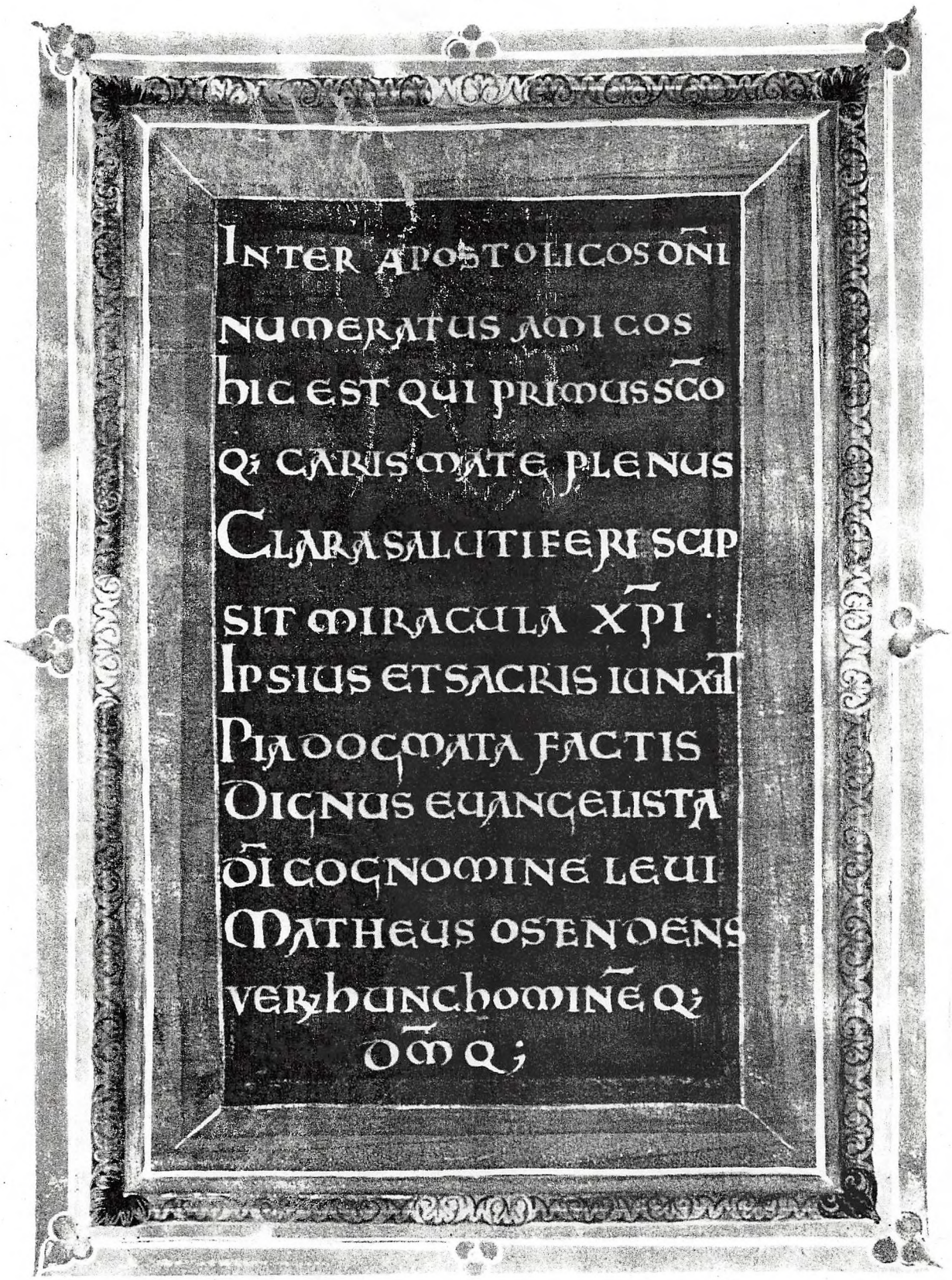
Köln Dióz. Bibl. Cod. 1a

VCAS SYRVS ANTIO censis arte medicus. disci pulorum. postea paulū secutus usq; ad confessionē eius seruiens dño sine crimine. Nam neq; uxorem un quā habens neq; filios. septuaginta et quatuor annorū obiit in bithinia plenus spūscō. Quę cū iam scripta essent euangelia pmatheū quidam in iudea. pmarcū autē in italia scō instigante spū in achaię partibus hoc scripsit euangeliū. significans etiam ipse in principio ante alia esse descripta cui extra ea quę ordo euangelicę dispositionis exposcit. eam maxime necessitatem fuit laboris. ut primū greci fidelibus omī prophetatione uenturi in carnē dixpi manifesta humanitas ne iu daicis fabulis attenti in solo legis desiderio uterentur. ne uel hereticis fabulis. et stultis sollicitationibus

f. 116r

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 177280

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Maria ad Gradus in Köln
Köln, Erzbischöfliches Priesterseminar: Hs. 1a

X, fol. 20r Zierseite

MXI

BEATISSIMO PAPAE DAMASO
HIERONIMUS

OUUM OPUS me facere cogis ex ueteri ut post exemplaria scriptu rarum toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sed eam & quid inter se uariant quae sunt illa quae cum greca consentiant quę cum ueritate decernam piuus labor sed periculosa presumptio iudicare deceteris ipsum ab omnibus iudi candum · senis mutare linguam & canescentem mundum ad inicia re trahere paruulorum · Quis enim doctus pariter uel indoctus cum in manus uolumen assumpserit

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Maria ad Gradus in Köln
Köln, Erzbischöfliches Priesterseminar: Hs. 1a

X, fol. 9r Erste Vorrede

P. Bloch und H. Schnitzler, Die ottonische Kölner Malerschule (1967)

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Maria ad Gradus in Köln
Köln, Erzbischöfliches Priesterseminar: Hs. 1a

X, fol. 179r Zierseite

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Maria ad Gradus in Köln
Köln, Erzbischöfl. Priesterseminar: Hs. 1a

X, fol. 122v Evangelieninitial

Evangeliar des Priestersem. Köln 9

MAT

BEATISSIMO PAPAE DAMASO.

HIERONIMVS

QVVM OPVS me facere cogis ex ueteri ut post exemplaria scripturarum toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam & quid inter se uariant quae sint illa quae cum greca consentiant quę cum ueritate decernam piur labor sed periculosa presumptio iudicare de ceteris ipsum ab omnibus iudicandum. senis mutare linguam & canescentem mundum ad inicia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus cum in manus uolumen assumserit.

1.92

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1
Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Platten-Nummer 72979

OUUM OPUS
me facere cogis
ex ueteri ut post
exemplaria scrip
turarum toto orbe
dispersa quasi
quidam arbiter
sed eam & quid inter se uariant quae
sint illa quae cum greca consentiant
quę cum ueritate decernam piur labor
sed periculosa presumptio iudicare
de ceteris ipsum ab omnibus iudi
candum · senis mutare linguam &
canescentem mundum ad inicia re
trahere paruulorum · Quis enim
doctus pariter uel indoctus cum
in manus uolumen assumpserit

X, fol. 9r Erste Vorrede

Evangeliar aus der ehem. Stiftskirche St. Maria ad Gradus in Köln
Köln, Erzbischöfliches Priesterseminar: Hs. 1a

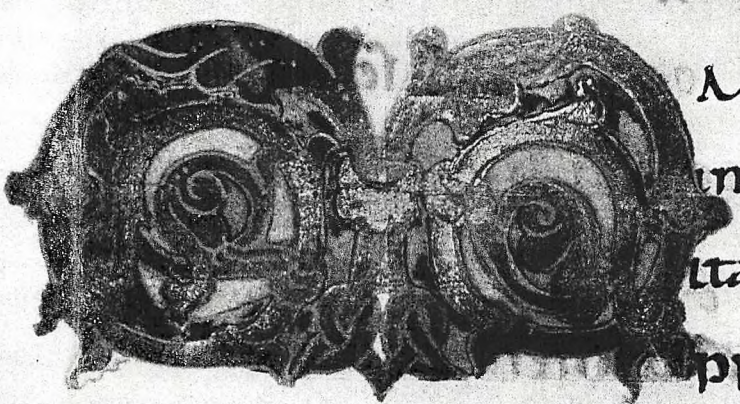
fol. 9r Erste Vorrede

LVRES FVISSE QVI
euangelia scripserunt. &
lucas euangelista testatur
dicens. quid multi conati
sunt ordinare narrationem rerum quę
in nobis completę sunt. sicut tradi de
runt nobis qui ab inicio ipsi uiderunt ser
monẽ & ministrauerẽ ei & pseuerantia usq;

X, fol. 13r Dritte Vorrede

nen das.

MTHEVS IN IVDEA sic
in ordine primus poni
ta euangelium in iude
primus scripsit cuiu
uocatio ad dm̃ ex publicanis ac tibu
fuit. Duorum in generatione xpi prin
pia p̃sumens unius cuius prima ci

X, fol. 15v Prolog zu Matthäus

Köln, Erzbischöfl. Priesterseminar: Hs. 1a

P. Bloch und H. Schnitzler, Die ottonische Kölner Malerschule (1967)

Et quoniã abundabit iniquitas refrigescet caritas
multoꝝ. Qui aũt ꝑseuerauerit usq; in finẽ hic saluꝰ
erit. Et ꝑdicabitur hoc euglm regni in uniuerso orbe
in testimoniũ omĩb. gentib. & tunc ueniet consum
matio. Cum ergo uideritis abominationẽ desolationis.
quę dicta est a daniele pphęta stantẽ in loco scõ.
qui legit. intellegat. Tunc qui in iudęa sunt fugiant
in montes. & qui in tecto. non descendat tollere aliq̃d
de domo sua. Et qui in agro. non reuertatur tollere
tunicam suam. Uæ autem pregnantib. & nutrien
tibus. in illis diebus. Orate aũt. ut non fiat fuga
uestra hieme uel sabbato. Erit enim tunc tribulatio
magna. qualis non fuit ab initio mundi usq; m̃.
neq; fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi. non fieret
salua omnis caro. Sed ꝓpter electos. breuiabuntur
dies illi. Tunc si quis uobis dixerit. ecce hic ꝟ xpc̃. aut
illic. nolite credere. Surgent enim pseudo xpi. &
pseudo pphęte. & dabunt signa magna & ꝑdigia.
ita ut in errorem inducantur si fieri potest etiam
electi. Ecce ꝑdixi uob. Si ergo dixerint uobis. ecce
in deserto est. nolite exire. Ecce in penetralib. nolite

Köln. Dioz.-Bibl. 1a. fol. 69v

Fl. 1a

f. 69

cere.' uoluit occulte dimittere eam; Haec autē
eo cogitante.' ecce angelus dñi insomnis appa
ruit ei dicens; Ioseph fili dauid.' noli timere
mariam coniugem tuam; Quod enim in ea na
tum est.' et uocabis nomen eius ihm̄; Ipse
enim saluum faciet populum suum.' a pecca
tis eorum; Hoc autē totum factum est.' ut
adimpleretur quod dictum est a dn̄o per
pphetam dicentem; Ecce uirgo in utero ha
bebit et pariet filium.' & uocabunt nom̄
eius emmahel quod est int̄pretatum nobis
cum ds̄; Exurgens autē ioseph a somno.'
fecit sicut p̄cepit ei angelus dn̄i; Et accepit
coniugem suam.' et non cognoscebat eam
donec peperit filium suum primogenitū.'
et uocauit no
men
men eius ihm̄;

III Cum natus esset ihc̄ in bethleem iu da
in diebus herodis regis.' ecce magi ab ori
ente uenerunt hierosolymā dicentes; Ubi
est qui natus est rex iudeorum.' uidimus
enim stellam eius in oriente.' et ueni

Köln. Diöz.-Bibl., 1a. fol. 25a

Ecce dedi uobis potestatem calcandi supra ser
pentes & scorpiones & supra omnē uirtutē inimici
& nihil uos nocebit. Verumtamen. inhoc nolite gau
dere. quia uobis spūs subiciuntur. Gaudete autem
quod nomina uestra scripta sunt in celis. In ip
sa hora. exultauit spū sco. et dixit.

Confiteor tibi pater dne celi et terre. quod abs co
condisti hec a sapientib; et prudentibus. et reue
lasti ea paruulis. Etiam pater. quia sic placuit
ante te. Omnia mihi tradita sunt a patre meo.
Et nemo scit qui sit filius nisi pater. & qui sit pa
ter nisi filius. & cui uoluerit filius reuelare.
Et conuersus ad discipulos suos. dixit. Beati ocu
li qui uident. que uidetis. Dico enim uobis. quod
multi p phete et reges uoluerunt uidere que uos
uidetis. & non uiderunt. Et audire que auditis.
& non audierunt.

Et ecce quidam legis peritus surrexit. temptans
illū & dicens. Magister. quid faciendo uitam
eternā possidebo. At ille dixit ad eum. In le
ge quid scriptum est. quomodo legis.

Köln. Diözesanbibl. 1a. fol. 196

Bl. 1a

f. 1...

lent nr̄m et locū et gentē. Unus aut̄ exipsis
caiphas cū eet pontifex anni illius. dixit eis. Uos
nescitis quicquā nec cogitatis. q̄a expedit uob
ut unus moriat̄ homo ꝓpopl̄o. et n̄ tota gens pe
reat. Hoc aut̄ a semetipso n̄ dixit. sed cū eet pon
tifex anni illius ꝓphetauit. quia ihs̄ moriturus erat
ꝓgente. Et n̄ tantū ꝓgente. sed ut filios dī. qui erant
dispsi cōgregaret in unū. Ab illo g̊ die. cogitauerunt
ut interficerent eū. Ihs̄ g̊ iam in palā ambulabat apd̄
iudeos. sed abiit in regionē iuxta desertū. in ciuita
tē quę dr̄ effrē. Et ibi morabat̄ cū discipulis suis.
Proximū erat pascha iudeoꝝ. et ascenderē multi
hierosolymā de regione ante pascha. ut sc̄ificarent
se ipsos. quęrebant g̊ ihm̄. et cōloquebant̄ adinuicē
in templo stantes. Quid putatis quia n̄ uenit ad diem
festū. dederant aut̄ pontifices & pharisei mandatū
ut siquis cognouerit ubi sit indicet. ut apprehen
dant eū. Ante sex dies paschę uenit ihs̄ bethaniā.
ubi fuerat lazarus mortuus quē suscitauit ihs̄.
Fecerunt aut̄ ei cenā ibi. & martha ministrabat.
Lazarus ů unus erat exdiscūbentib⁹ cū eo. Maria
g̊ accepit libram unguenti nardi pistici p̄ciosi. et
unxit pedes ihū & extersit capillis suis pedes eius.
& domus impleta ē. exodore unguenti. Dicit ergo
unus exdiscipulis ei⁹ iudas scariothis. qui erat eum
tradituru⁹. Quare hoc unguentū n̄ uenit trecen

xcv.
cxvi.
xxvi.
xcvi.
lxxiiii.
lvi.
lx.
xcviii.
clxxvi.
clviii.
lxxiiii.

Köln. Dom-Bibl. 1a. fol. 199a

H. 1a.

f. 199

Nat̄ scōꝝ ꝓtu & iacincti scd̄ matḥ cap̄ lxxx viii. Dix̄ ih̄ d̄ Cū aut̄ ꝓse quent̄ uos inciuitate ista Vsq; q̄ē ḡhs

Sbd̄ iii. scd̄ mar̄ cap̄ xl viii. Dix̄ ih̄ d̄ Nemo potest duob; d̄. Vsq; adimet̄ uob

FR̄ iii. scd̄ matḥ cap̄ xxx vii. Dix̄ ih̄ Audistis q̄a dictū ē. Vsq; neuertam; s;

FR̄ vi. scd̄ luc̄ cap̄ cc xl. Factū ē in una dierū. Vsq; inq̄ potestate hec facio;

Nat̄ scōꝝ cornelii & cypriani scd̄ luc̄ cap̄ cxl. Dicebat ih̄c t̄bis iudeoꝝ Vsq; ut accusarent eum;

Eodē die exaltatio sc̄e crucis. scd̄ ioh cap̄ xxiii. Erat homo ex phariseis Vsq; habeat uitā aeternā;

Ebdomad̄ v. scd̄ luc̄ cap̄ lxvii. Ibat ih̄c inciuitatē. Vsq; q̄a dissipauī plebē suā;

Nat̄ sēi nicomedis scd̄ luc̄ cap̄ xc vi. Dix̄ ih̄ d̄. Siquis wlt̄. Vsq; regnum dī;

Nat̄ sc̄e eufemie scd̄ mar̄ cap̄ cxl. Simile ē regnū ḡloꝝ thesauro Vsq; noua & uetera.

FR̄ iii. scd̄ mar̄ cap̄ lxxx i. Venit ih̄c bethsaida. Vsq; nemini dixeris;

FR̄ vi. scd̄ luc̄ cap̄ cxl. Dicebat ih̄c t̄bis phariseoꝝ & principib; iudeoꝝ. Ve uob̄ qui aedificatis monumenta ꝓphār̄ Vsq; insidiantes ei;

Domic̄ vi. scd̄ luc̄ cap̄ clxx vi. Cū intrasset ih̄c in domū Vsq; exaltabit;

FR̄ iii. scd̄ mar̄ cap̄ xc i. Respondens unus de t̄bis. Vsq; in oratione & ieiunio;

FR̄ vi. scd̄ luc̄ cap̄ xxx vi. Factū ē in una dierū. Vsq; q; uidim̄ mirabilia hodie;

Sabb̄ scd̄ luc̄ cap̄ clxiii. Dicebat ih̄c turbis similit̄ hanc. Arbore fici. Vsq; gloriose fiebant a eo;

Ebdomad̄ vii. scd̄ mar̄ cap̄ ccxxiii. Conuenerūt in unū pharisei. Vsq; cum ampliꝰ interrogare;

Vigilia matthei apli scd̄ luc̄ cap̄ xxx viii. Vidit ih̄c publicanum. Vsq; in pēnitentia.

Nat̄ sēi matthei apli scd̄ matḥ cap̄ lxx i. Cū transisset inde ih̄c uid hominē sedentē in theloneo. Vsq; sed peccatores.

FR̄ iii. scd̄ matḥ cap̄ cxxx vi. Dix̄ ih̄ d̄ parab̄. Simile factū ē regnū ḡloꝝ homi qui seminauit b. Vsq; in horreū meū

FR̄ vi. scd̄ matḥ cap̄ cxxx vii. Dix̄ ih̄ d̄ parab̄. Simile ē regnū ḡloꝝ grano sinapis. Vsq; ad cōsumm̄ mundi;

Nat̄ scōꝝ Cosme & damiani. scd̄ ioh cap̄ cxxx viii. Dix̄ ih̄ d̄ Hec mando uob̄. Vsq; odio habuerunt me gratis;

Köln, Dom-Bibl. 1a, fol. 218a

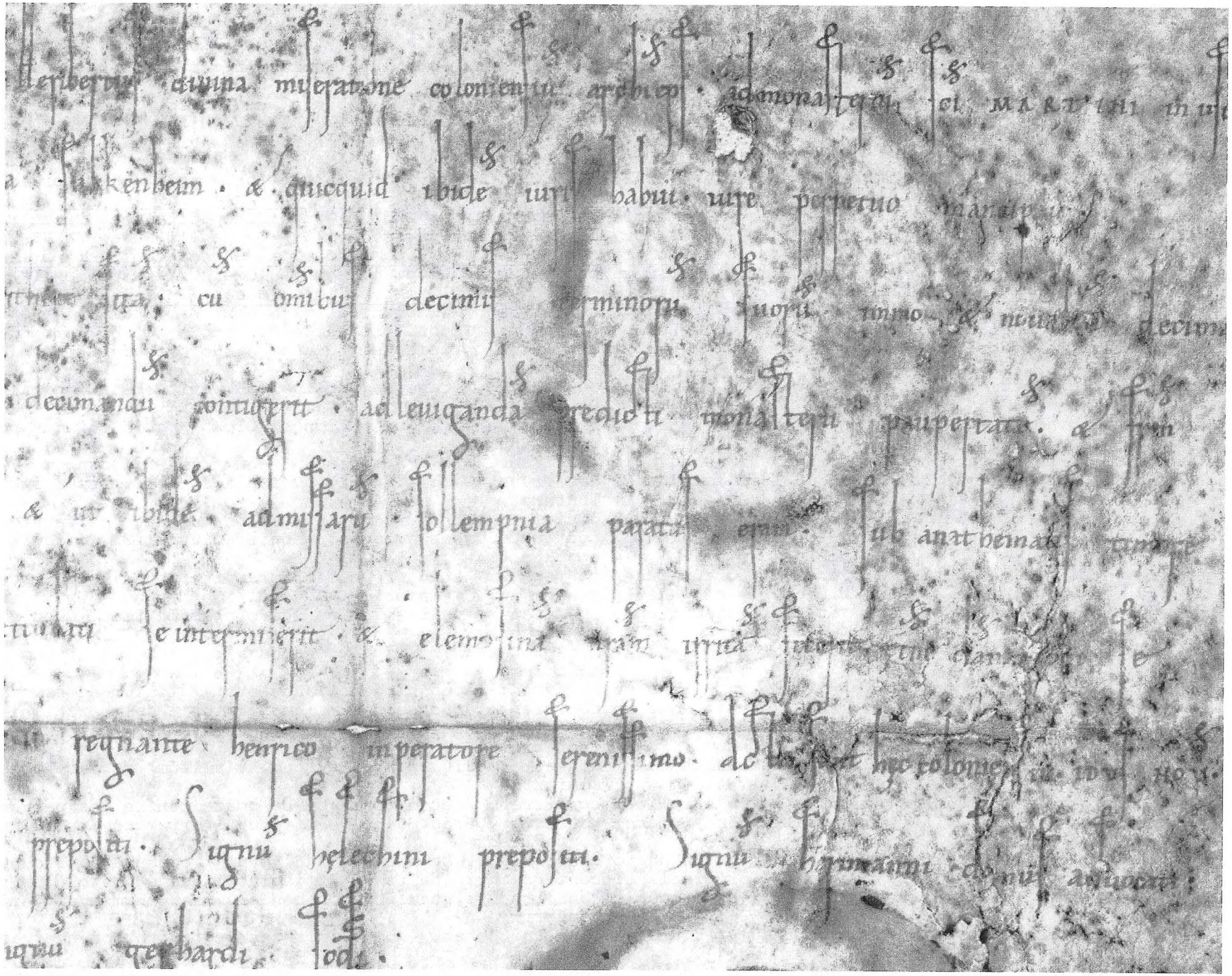
H. 1a
f. 218

uob · ut unū dimittā uob inpascha · Vultis ergo di
mittā uob regē iudeorū · Clamauerūt rursū omēs di
centes · Nonhunc sed barrabban · Erat autē barrabas latro ·
Tunc ergo apphendit pilat ihm · et flagellauit · Et
milites plectentes coronā despinis et inposuerunt
capiti eius · et ueste purpurea circūdederūt eū · et
ueniebant adeū et dicebant · Aue rex iudeorū · Et
dabant ei alapas · Exiit uerū pilatus foras · et dicit eis ·
Ecce adduco uob eū foras · ut cognoscatis quia ineo
nullā causā inuenio · Exiit ergo ihc portans spineā
coronā · et purpureū uestimentū · & dicit eis · Ecce homo ·
Cū ergo uidissent eū pontifices et ministri · clamabant
dicentes · Crucifige · crucifige eū · Dicit eis pilat · Accipite
eū uos · & crucifigite · Ego enī nō inuenio ineo causā ·
Respōderūt ei iudei · Nos legē habem · et secōm legē debet
mori · quia filiū dī se fecit · Cū ergo audisset pilat hunc
sermonē · magis timuit · Et ingressus ē inpetorium uerū ·
et dicit adihm · Vnde es tu · Ihc aut respōsū nō dedit ei ·
Dicit ergo ei pilatus · Mihi nō loqueris · Nescis quia po
testatē habeo crucifigere te · et potestatē habeo di
mittere te · Respōdit ihc · Non haberes potestatē ad
uersūme ullā · nisi tibi eet datū desup · Propterea qui tra
didit me tibi · maius peccatū habet · Exinde querebat
pilat · dimittere eū · Iudei aut clamabant dicentes ·
Si hunc dimittis · nō es amicus cesaris · Omis quise rege
facit · ctra dicit cesari · Pilat ergo cū audisset hos sermones ·

Köln, Dióz.-Bibl. 1a. fol. 208r

H. 1a

f. 208

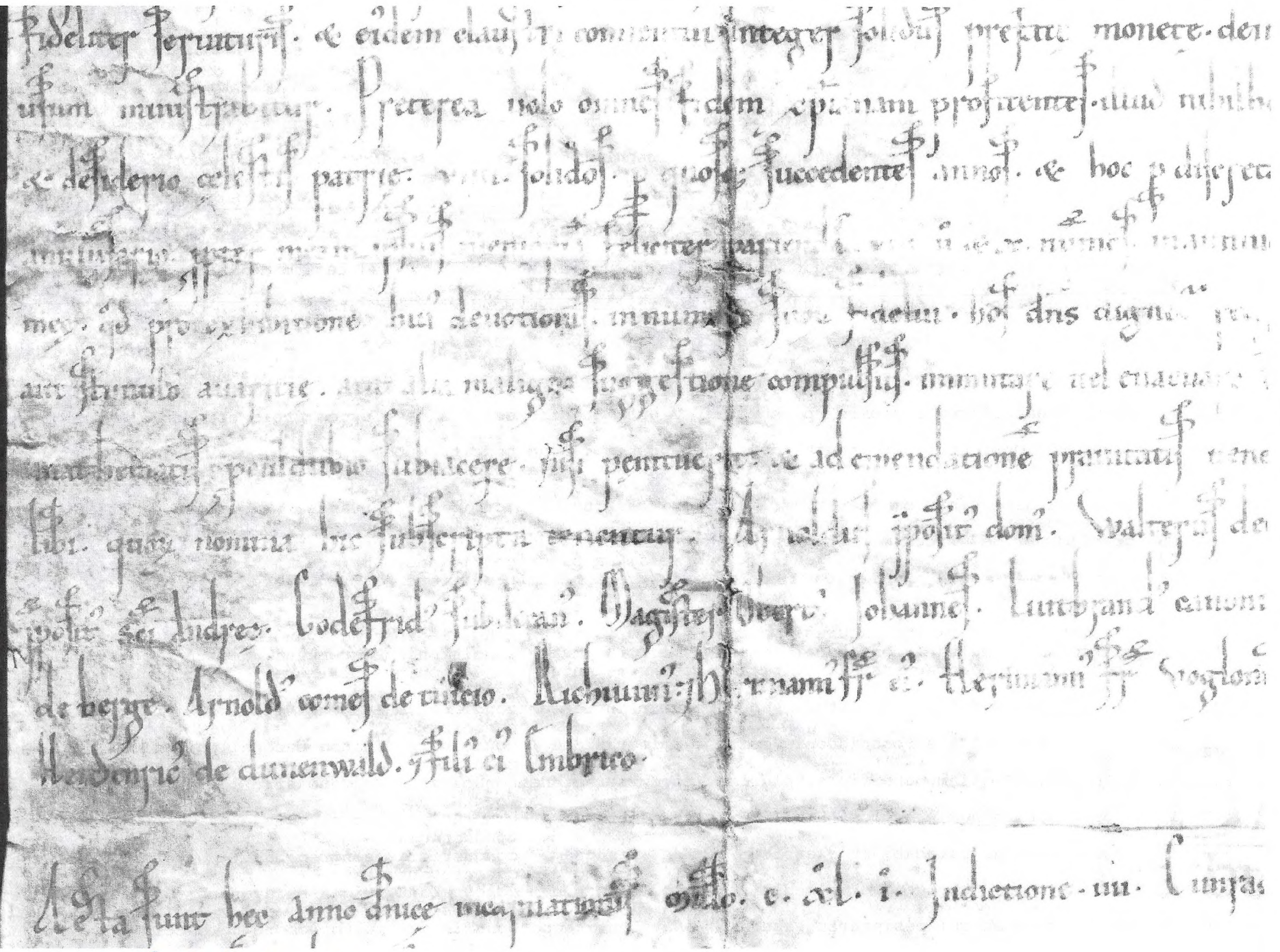

Köln, Bistumsarch. Gr. St. Martin 11.11.1032
Rhein. UB 2, S. 282 f. Nr. 291

Rb. Heribert v. Köln f. Gr. St. Martin

250 22 prudentium ordinationem, sacramenti auctoritate mihi / conexus sit." / 29. <Ci>rographi scriptum. / "Et ut penitus ment
confecerunt
219 7 s, depositum dimiserunt, reliquumque / itineris celeres confecerunt. Nec minus Conradi regis dolos sepe simulando et / d
confecti
41 1 rincipe ferebatur. Principes tanta barbarorum ignominia confecti, de pace / habenda per legatos inter sese admodum queru
56 2 domestici ab eo dimoti sunt, multo eius corporis fetore confecti, in tantum ut / nullus medicorum, saltem medendi causa
265 14 cti sunt. Post vero optata luce reddita, nimia esurie / confecti, maturius affuerunt. Eis etiam cibi illati. Annona quoq
CONFECTIO
198 5 iter instruxit. Atque hec actenus de astronomia. / 54. <CONFEC>TIO aba<ci>. / In geometria vero non minor in docendo lab
confectus
256 12 sa inaccessibili situ obnitentes contempnat. Rex merore confectus, / ab O(done) subsidia petit. Sese vicem recompensatur
170 9 , toto miserabiliter corpore perfunditur. Qua diutius / confectus anno regni sui XVIII, a natu autem XXXVI, diem vite cl
160 4 Rodulfus Laudunensis episcopus, ultimo corporis dolore confectus, hac vita / decedit. Succedit ei vero frater regis ex
308 3 nodus in{dicitur.} / 109. Hugo rex papulis toto corpore confectus, in oppido Hugonis Iudeis extinctus est. / Rotbertus r
108 5 militibus Ar(nulfi). / Arnulfus tanta suorum calamitate confectus, milites colligit, eosque in Erluinum / mittit, qui ei
47 3 ua corporis / membra livores. Quorum assiduis doloribus confectus nihil post tot mala nisi / mortem malorum finem exspec
134 14 i>o ducis, in <E>dmundum <r>egem. / Dux gravi legatione confectus, Ottoni pro parte dissentit, <pro> parte favet. Regis
178 2 ue ex interno / frigdore epatis morbo, nimiis doloribus confectus, pridie Kal. Octob. a suo presulatu / ann(o) XX diem v
conferam
136 15 Iam nec vivere libet, nec emori licet. Quo / me itaque conferam?" Paransque amplius conqueri, ab indignantibus inhibitu
Conferamus
250 2 ad hec / arbitramur. Adsint ergo qui vobis id suadent. Conferamus utrimque rationes. Dicat / quid quisque potius cogite
conferant
284 24 aut si / res exposcat cum hoste comminus vires et arma conferant. / 77. Acce<ssus> Regum <ad Mili>dun<um.> / Paratis it
293 9 mpus et locus omnibus constituitur, quo / collecti sese conferant. O(do) interim suos placat colligit et incitat. Ratusq
conferat
299 9 Arma quoque armis comparet. / Necnon et vires, viribus conferat." Hunc pro domino suo insanientem et fervidum, / Landri
136 19 nibus bonis privatum memorans. Unde et amico auxilium / conferat. Urbes amissas, repetere iuvet. Si id faciat, gratiam m
conferatur
174 9 expediatur, ut si a deo nobis rei gerende oportunitas / conferatur, apud vos nulla mora attemptandi opus habeatur". Sic
202 10 valde / videtur, si nimis longe petita pars, ad generis conferatur divisionem". Ad hec / Gerbertus, "Inde" inquit "vehem
234 1 od nec sub iudice / sit discussum, et si in discutiendo conferatur, nullis rationibus probabile fiat. Quod si / credita
conferebat
89 8 minis apicem penitus amittere non valebat, quod ratio / conferebat ei restituit, sedes videlicet regias hoc est Attiniac
conferens
88 12 ssi, / in Gallias remearunt. Heribert vero ad alia sese conferens, apud H(ugonem) Rotberti / filium de fide inter sese h
135 1 turos. Iratus / itaque legatos expulit. Consultumque se conferens, apud suos partibus utitur / deliberationis. Et post c
120 17 eat. Otto vero cum / apud H(ugone) et Arnulfo consilium conferens, de iniuria irrogata apud illos / amplius conquerebatu
conferre
127 3 cum utrisque faveret, quamlibet utrique liberalitatem / conferre meditabatur. Qui cum Ar(nulfum) de recompensatione reru
conferret
244 21 olentia susciperent supplicem, si forte is se supplicem conferret, / et dono regum se posse tenere res pervasas exposcer
286 7 t tedio victus / redderet, aut pro ea aliam non inparem conferret. Preceps itaque fertur, terramque / predis manubiis co
conferretur
83 5 ieri / exactoribus indixit, que hostibus in pacis pacto conferretur. Et collata, ad votum / commune paciscuntur, atque i
40 1 rutolf (Fortsetzung unten I 4 Var. c-c). / provincia ei conferretur, ita tamen ut idolatria penitus relicta, christiane
267 13 dinandum putabant, cui potestas iudicandi / de singulis conferretur, quem etiam habendarum rationum custodem atque / int
conferri
238 12 s, modo impares successisse. Sed quid dignum / K(arolo) conferri potest, quem fides non regit, torpor enervat, postremo
confers
284 10 confidis?" Et iste inquit, "Si te cum castro O(doni) / confers, quicquid sceleris nasci putas, meum fiat, meum dicatur.

LICHTBILDARCHIV
Marburg/Lahn

Köln D. Metropolitanarch. Gr. St. Martin 1141
A. Wilhelm f. Gr. St. Martin

			condempnat
166	9	rum ducem, in supradicta sinodo dampnatum, ipse / etiam	condempnat, donec regi suo satisfaciat, aut Romam veniat inde ra
			condempnationem
275	19	te involutus manifestissime patet. Quod etiam / ad eius	condempnationem, non minimum valet." / 64. INDIGN<ATIO> Gualteri
			condempnet
88	7	agari nisus fuerit, anathemate perpetue / maledictionis	condempnet, ac pro hac re episcopis atque principibus Galliarum
			condendum
188	3	te promulgatum est pater sanctissime, / alta mem{ori}a	condendum est eo quod et corporum dignitatem, et animarum salute
			condentes
55	7	m sacerdotibus sacerdotem plurimo / dignitatis obsequio	condentes. / 18. UUIN<E>mari <in>terit<us.> / Interea collectis
			condescenderet
219	18	lteruter benivolentia alterutrius captus, facilius sibi	condescenderet, eumque pro lesa / amicicia utilius peniteret. Qu
			condictum
142	22	renotato (949) rex Otto et Ludouicus rex Gallorum iuxta	condictum / ad festum dominice resurrectionis in Aquisgrani conv
223	17	ns, ne teneretur s<acra>menti obn<oxius> ad locum Rheni	condictum devenit. / Hezilo sese metuens in suspitionem principu
112	18	erminanda forent. Legatis itaque abductis, rex ad locum	condictum tempore / statuto devenit. Cui etiam dux predictus obv
			condidit
240	1	reta fecit, legesque / a) folgt gestrichen ab omnibus /	condidit. Felici successu omnia ordinans, atque distribuens. Et
			condit
50	21	, ac multo / suorum obsequio inclitus, more regio leges	condit, ac decreta edicit, Rotbertum / quoque. Fuer Galliarum pr
			condita
56	11	upit> legat librum Flodoardi presbiteri, / quem ab urbe	condita de eiusdem urbis episcopis uberrime descripsit. Adepto q
			conditi
203	17	Atque hic Otricus, "Si" inquit "dei / voluntatem causam	conditi mundi dixisset, brevius quidem et sufficienter dictum fo
203	4	causa / philosophie sciscitabatur. / 62. Que sit causa	conditi mundi. / Qui cum a Gerberto ut apertius quid vellet edic
			conditione
181	4	lio, qui sese sibi commiserat, militaturum, castrum sub	conditione servande / fidelitatis concedit. / 21. Quo etiam temp
65	12	ic revocabat. / Necnon et ei sub fidei conservande acta	conditione, sua restituit vadibus more / legali concessis. / 28.
73	12	gratiam per Heinricum meretur, ea / tamen ut dictum est	conditione, ut a / beneficiis que insolenter diduxerat, quandiu
73	3	regem, ut Giselbertus reciperetur / in gratiam ea tamen	conditione, ut / beneficiis, que ipse insolenter diduxerat / que
73	5	tur, / ac in regis gratiam resumeretur, ea / vero rerum	conditione, ut regis sententia / ex collatis beneficiis intemera
125	9	sibi reducens. / Excipitur et Hugo episcopus, ea tamen	conditione, ut tempore congruo ratiocinari pro / se de episcopat
			conditionibus
133	5	s commit[t]atur ratiocinaturus. Nortmanni vero iustis /	conditionibus id agendum respondent, ut si dux regem excipiat, i
119	5	rum consilio multa / concordia firmato, amiciciam mutuo	conditionibus statuunt. Ac fine negotii facto, rex / Laudunum re
102	17	contumeliam pertractans. Amici[ti]am inter sese mutuam	conditionibus utrimque / confirmant. / 7. HERIBERT<US> CASTRUM T
			conditum
176	3	reg(ium) quod / Divion dicitur, secus Oscaram torrentem	conditum, multa cupiditate sitiebat, eo / quod per eum si id hab
			condoluere
55	12	in fratris morte et coepiscopi, multa commiseratione /	condoluere. Initoque consilio, Uuinemarum cum suis complicibus,
			condoluit
248	2	In exsequiis etiam pontificis, plurima / commiseratione	condoluit. Nec vero sine lacrimis aliquot de eo querimonias habu
			Condrucium
77	11	esque in tirannum unanimes. His / rex circumseptus, per	Condrucium Hasbaniumque procedit in hostem. Ereptumque / regnum
			conducticiis
288	19	Fulco, copias parabat, et exercitum tam de suis quam /	conducticiis congregabat. <Compert>o vero Conanum <urbi> obsidio
			conectebant
228	14	per festucas / quoque que in medio et in summo machinam	conectebant, tigna straverunt. Que etiam / cratibus contexerunt,
			conexis
140	6	perat, unde et qui resisteret, aberat. / Navibus itaque	conexis, ac multo robore compactis, liburnas solidant. Quas ingr
			conexus